

Getariako antzinako *San Sebastian ospitalea, Magdalena hospizioa eta San Lazaro eta San Anton* legenardun-etxea. Hurbilketa historikoa

FERNANDO TXUEKA ISASTI
Sendagile Ginekologoa

Laburpena:

Erdi Aroan gure Gipuzkoako lurraldean, Donejakue Bideko erromesaldiaren eraginez hainbat santutegi eta harrera-leku sortu ziren Ospitale izenarekin. Getaria, kostaldeko Donejakue Bideko erromesen gunea izan zela azaltzen zaigu: 1494an Armenia zaharreko lurraldetik, Azerbaijaneko Martir gotzainaren erromesaldia eta Getarian egindako egonaldi eta hainbat gertakari ezezagun dakarzkigu. Kristautasunaren eraginez Getarian San Sebastian ospitalea, Madalena hospizioa eta San Lazaro eta San Anton legenardun-etxea eraiki ziren, baina Askizun San Martin ospitalea izan zela ere badakigu. Hauen testigantzarik zaharrenak Juan Sebastian Elkanoren eta getariartua zen Fernando Gebara zestoarraren testamentuak ditugu, bietan izendatuak ageri baitira. Getariako ospitale hauek herriaren patronatu eta babesa izan zuten, eta mendeen joanean euren zeregina herritarrei osasunlaguntza eta behartsuei sorospena ematea izan zen. Guztiak ikertzen eta azaltzen ditugu, batik bat San Sebastian ospitalea XVII. mendean berreraikia eta garaiko eredu eta ospitale aitzindaria izana. Historiaren eta bidaiarien lekukotzat Getariako sendagintzari buruzko hurbilketa bat egin dugu: mediku eta zirujauen aipamenak eta zereginak.

Hitz gakoak: Getaria. Donejakue Bidea. Ospitaleak. San Sebastian. Madalena, San Lazaro eta San Anton.

Resumen:

En la Edad Media por influencia del camino de Santiago, se crearon en Gipuzkoa santuarios y lugares de acogida denominados hospitales. Getaria aparece como punto de paso de los peregrinos del Camino de Santiago de la costa: hay constancia en 1494 del paso de una peregrinación del obispo mártir de Azerbaián proveniente de la vieja Armenia y otros hechos sin descubrir. Por influencia del Cristianismo, se erigieron en Getaria el Hospital de San Sebastián, El Hospicio de la Madalena y las Leproserías de San Lázaro y San Antón, y también conocemos que hubo el Hospital de San Martín en Askizu. Los testimonios más antiguos provienen de los testamentos de Juan Sebastián Elkano y del zestoarra Fernando Gebara, donde constan en ambos casos. Estos hospitales de Getaria contaban con el patronato y protección de la Villa y a través de los siglos, su labor fue facilitar ayuda sanitaria y socorro a los habitantes del pueblo y a los necesitados. Todo ello se investiga y se expone en este trabajo, principalmente el Hospital de San Sebastián, que fue reconstruido en el siglo XVII, siendo un referente de su época. Como testimonio de la historia y del viaje, nos hemos acercado a las referencias sanitarias de Getaria: mención y trabajos de los médicos y cirujanos.

Palabras clave. Getaria. Camino de Santiago. Hospitales. San Sebastián. Magdalena. San Lázaro y San Antón.

Summary:

In the Middle Ages, there were sanctuaries and places of refuge called hospitals created in Guipúzcoa as a result of the influence of the Saint James' Way. Getaria appears as a point on the way for the pilgrims on the Saint James' Way coastal route: there is proof that a pilgrimage undertaken by the bishop martyr of Azerbaián coming from the old Armenia passed through and other facts are still to be discovered. Under the influence of Christianity, they built in Getaria the Hospital of Saint Sebastian, the Hospice of the Madalena and the Leper Colonies of Saint Lazarus and Saint Anthony and also we know that there was the Hospital of Saint Martin in Askizu. The oldest proof comes from the testaments of Juan Sebastián Elkano and Fernando Gebara of Zestoa, in both of which they are mentioned. These hospitals of Getaria had the patronage and protection of the town and throughout the centuries their job was to give medical aid and help to the inhabitants of the town and to the needy. We investigate and describe all this in this work, mainly the Hospital of Saint Sebastian, which was reconstructed in the 17th century, being an example of its time. As a testimony of history and the journey, we

have searched out the health reports of Getaria: mention and works of doctors and surgeons.

Key words: Getaria. Saint James's Way. Hospitals. Madalena. Saint Lazarus. Saint Anthony.

1. Getaria, Donejakue Bideko erromesen gunea

Historiografiak eta dokumentuek ezer gutxi jaso badute ere, arkeologia-
ren eta etnografiaren laguntzaz historian Gipuzkoako lurraldea zeharkatzen
zuten Santiobideak bi zirela badakigu, Aita Manuel Lekuonak hainbatetan
aldarrikatu eta aitortu bezala¹. Kostaldekoa zen bata, oso zaharra, eta kostalde
osoa alderik alde zeharkatzen zuen; barnealdekoa, bestea, eta *Sandratin* gaindi
Arabako lautadara zihuan.

Santiagorako erromesaldiak IX. mendean hasi ziren eta Gipuzkoa
zeharkatzen zuten erromesbide hauek bertako jendea beste lurraldetakoekin
harremanetan jartzea bultzatu zuten, hala nola gurean kristautasuna hedatzea.

Erdi Aroko gizartean erromesen eta gaixoen sendatzaile nagusia Santiago
bera zen. *Codex Calixtinus*en esaten denaren arabera, apostoluak itsuei ikus-
mena itzultzen zien, entzumena gorrei, herrenei ibilera eta gaixotasun zerrenda
luze baten onbidea zen².

Mendebalde osoan eta bereziki Euskal Herrian, erromesbideetan san-
tutegiak eraiki ziren erromesei aterpea eta babeska eskaintzeko³. On Manuel
Lekuonak esaten duenez, gaur egun santutegi hauen izenen eta kokapenen
bidez Gipuzkoako Donejakue Bide zaharra igar dezakegu, hau da, erro-
mesbideak nondik nora ziren jakin daiteke. Santutegiak ostatu eta harrera-
leku izateaz gain, gaixoen ospitaleak ere baziren askotan eta horien artean
dira: *Magdalena, San Anton eta San Lazaro, San Sebastian, San Roke eta San
Martin de Tours*⁴.

(1) LEKUONA, Manuel, 1980, "Los Caminos de Santiago, factor de nuestra Cristianización",
BAP XXXVI-1/4, 105-126.

(2) "Hospitales Medievales en el Camino de Santiago", [http://www.cfnavarra.es/salud/
publicaciones/ESPEJO/N0220006.HTM](http://www.cfnavarra.es/salud/publicaciones/ESPEJO/N0220006.HTM)

(3) MUGICA, Serapio, 1918, *Geografía General del País Vasco-Navarro: Provincia de Gui-
púzcoa*, Barcelona: A. Martín.

(4) LEKUONA, op. cit., 111.

Era berean, Lekuonaren ustez, *Salvatore* izenaren formek ere –*San Salvador* eta *Salvatore*– Santiago Bideari loturik zeuden tenplarioen ordenarekin zerikusiren bat izan dezakete⁵.

Getariako eliza eta ermiten antzinatasuna Erdi Aroko denbora ahantzietan kokatzen da eta garai horietan kristautasuna eta behartsuenganako kariitatea uztarturik zeuden. Orain arte, Getariako santutegien lehenengoetako aipamenak Zestoako Altzolarats dorreko Fernando Gebara⁶ jaunaren 1499ko testamentuaren zirriborroan aurkitzen ditugu. Garai horretan, gainera, bere aita, Beltran Ibañez Gebarakoa, Getariako alkatea zen⁷. Fernando Gebara Valladoliden hil zen eta bertako San Martingo elizan hobiratu zuten⁸. Hona hemen bere azken-nahiaren zati bat:

(...) mis vienes se den e destribuyan por via de limosnas en la manera siguiente, fasta mill e quinientos maravedies por los dichos mis herederos, primero para *Sant Salvador* de Guetaria dozientos e çinquenta maravedies. Iten para *Sant Anton* de la Yglesia de Guetaria sesenta maravedies. Iten para *Sant Gregorio de Ugarte* sesenta maravedies. Iten para *la Magdalena e pobres de la Magdalena* de Guetaria çient maravedies. Iten para *Sant Martin de Asquiçu* sesenta maravedies. Iten para *Sant Probenz* sesenta maravedies (...). [Azpimarrak gureak dira].

1526an, Elkanoren testamentuan⁹ aurkitzen dugu beste zaharrenetako lekukotasun bat, Pazifiko itsas zabalean esandako azken hitzetan Getariako santutegi eta herriko behartsuekin gogoratzean. Bertan aipatzen dituen eliza eta ermitak Donejakue Bideko erromesaldiarekin lotura zutenak ziren. Besteren artean, honako hauek:

(5) LEKUONA, op. cit., 122.

(6) AZKUNE MENDIA, Iñaki, *I Zestoa Mendetan Zehar (Historiaurretik 1500 urtera arte)* (XV. mendea, 244. 1499-I?-Zestoa?). Transkribatzaileak: Jesus Martinez Pina eta Iñaki Azkune Mendia. Argitaratzeaz dagoen lan bilduman dago, baina egilearen eskuzabaltasun eta atsegintasunari zor diot kontsultatzeko eta erabiltzeko baimena. Okerrik balego, beraz, niri egotzi behar zait.

(7) Ohikoa zen jatorriz zestoarra izanik beste herri batean hiritartasuna izatea. Horrela, zestoar asko Getarian ondasunak zituzten eta hiribilduko goi-agintariak ziren. Ez ahantzi, bestetik, historikoki Zestoak Getariarekin ermandade ituna egin zuela.

(8) Iñaki Azkune Mendia historialari zestoarrarekin, ikerlari eta adiskidearekin batera Valladolideko San Martin elizan Fernando Gebarakoaren hilarria aurkitzeko zoria izan genuen.

(9) Archivo General de Indias. Patronato, 38, R.1. *Testamento de Juan Sebastian Delcano*. 1526.

Item, mando para la obra de la iglesia del Señor *San Salvador* de la dicha villa de Guetaria seis ducados de oro.

Item, mando a la Iglesia del Sr. *San Martin*, que es en la jurisdiccion de la dicha villa, doce ducados de oro...

Item, mando a la iglesia de *la Magdalena* de la dicha villa un ducado.

Item, mando para los pobres del Señor *San Lazaro* un ducado.

Item, mando a la iglesia de *San Anton* de la dicha villa un ducado.

Item, mando al *hospital* de la dicha villa dos ducados. [Azpimarrak gureak dira].

Izendapen hauek harridura eta, aldi berean, ziurtasuna ere sortzen digute. Izan ere, alde batetik, On Manuel Lekuonak aipatu eta aurreko lerroetan bildu ditugunak eta Erdi Arotik Getariako eliza nagusi eta ermitak izen berekoak direla edo izan zirela dakusagu¹⁰; bestetik, Getaria *Kostako Bide zahar*ean erromesen hirigune eta, era berean, Kantauriko itsas merkataritzaren gune garrantzitsua zela egiaztatzen digute. Portuagatik atsedenleku berezia izan zela ere esan dezakegu, erromesek ez baitzuten herria kostako galtzada zaharretik soilik zeharkatzen, itsasoz ere Ipar Europako portuetatik bazterreko nabigazioan edo kabotajeaz lehorreratzen ziren eta itsaso zakarraren ondorengo pausalekua zen.

Erromesak askotan hainbat gaitzez kutsatuta zeuden eta San Lazaro eta Madalena ospitaleak haien zaintzarako ziren. Batik bat kostaldeko herrietan eraiki ziren, agidanez legenarra ugariago zelako itsas portuetan¹¹.

Getaria, Donejakue Bidea oinez egiten zuten erromesen gunea izan zena-ren lekukotasun zuzenak ere jaso dira. Hauen artean, ospetsuena Armenia lurraldeko *Martir gotzaina* zenak eginiko ibilaldia da. Armeniatik oinez eta bakarrik 1489ko urriaren 19an abiatu zen Santiagora eta Konstantinopolis, Frankfurt, Kolonia, Frantzia eta Pirinioak zeharkatu ondoren iritsi zen. Bidaiaiko gertakizunak armenieraz idatzi zituen egutegi batean eta berau argi-

(10) Getarian, Erdi Aroko izurrite ikaragarri haiek amaitzeko herriak San Rokeri errogatibak eta botoak egin eta berresten zizkion. Horren lekukoa dugu, San Roke kalerik zaharrena izatea Getariako izendegian eta bere oroimenez orain gutxira arte kaletarrek festa berezia handikiro ospatzen zuten.

Historian zehar Getariako ermita guztien hondamendia nondik nora izan zen, gure beste lan honetan ikus daiteke: TXUEKA ISASTI, Fernando, 2010, "Getariako *Humilladero*: Santa Kruz Ermita zahararen historia", *BAP* LXVI-1, 5-25.

(11) MUGICA, Serapio, 1918, *Geografía General del País Vasco-Navarro: Provincia de Guipúzcoa*, Barcelona: A. Martín, 400.

taratu ere egin zen. Hainbat hizkuntzetara ere itzuli zen eta zabalkunde handia izan zuen¹².

Bere kronika luze horretan dioenez, joan-etorria kostaldeko bide zaharretik egin zuen. Horrela, itzuleran, Bilbotik oinez eta nekatuta, leher egina zetorren eta bizkarrean hogeita zazpi egun zeraman Getariara iritsi zenean. Bertan jaso zuen harreragatik *hiri benedikatua* esanez herriaren goraipamena idatzi zuen.

Armeniako Martir gotzainak zazpi egun egin zituen Getariako hiri-bilduan. Portuan, laurogei mila tonako itsasontzia itsasoratzeko prestatzen ikusi omen zuen eta oinak zaurituak zituenez, ontzi horretan itsasoratzea otu zitzaion. Herriko apaizekin hitz egin zuen eta bere asmoa adierazi ondoren, ontzi-maisuari edo patroiarri eskabidea luzatzeko eskatu zien. Itsasontziko patroiak¹³ hitzez hitz honela erantzun omen zien apaizei:

(...) nire ontzian onartuko dut, baina ohartarazi diozue unibertsoa itsas zabalak korritu behar ditugula. Ontzian merkataritzarako gairik ez darabagu eta bertan doazen gizonak ontziaren zerbitzurako dira... eta gure aldetik, bidai honetan geure bizitzaren eskaintza egin dugu. Jainkoarengan uzten dugu bakarrik gure itxaropena eta berarengan uzten zoriak eramango gaituen etorkizunera. Mundua korritzera goaz, ez badakigu ere haizeak norantza eramango gaituen: Jainkoak bakarrik daki... Gure bidaiari lagun nahi baduzu, ongi etorria izango zara, sar zaitez ontzian. Ogia, jatekoa eta edatekoa izango duzu, ez kezkarik izan. Beste gastuak dagozkizu eta horietaz herriko apaizak arduratuko dira. Bihotza dugulako biskotxo¹⁴ eta Jainkoak emandako guztia opa dizugu (...) ¹⁵.

(12) Bidaiaren egunkari hau armenieratik itzuli ostean islamiar kopiazaile batek 1684an jaso zuen eta berau Parisko Erret Liburutegian gorderik urteetan egon zen. 1827an Mr. J. Saint Martinek armenieratik frantsesera itzuli eta Parisen argitaratu zuen: *Relation d'un voyage fait en Europe et dans l'Océan Atlantique, à la fin du XVe siècle, sous le règne de Charles VIII, par Martyr, évêque d'Arzendjan*. XIX. mendearen bukaeran, Emilia Gayangos de Riaño andreak gaztelaniara itzuli zuen: *Relación de un viaje por Europa con la peregrinación a Santiago de Galicia, verificado a fines del siglo XV por Martir, Obispo de Arzendjan*.

Gurean, aipamen hau *J.M. de A.* sinatzaileak (Jose Mª de Areilza, Mutrikuko Kondea zena delakoan gaude) argitaratutako "El mensaje del patrón de Guetaria" artikuluan ere jaso ikusi dugu. Artikulu honen iruzkina Getariako 1952ko festen egitarauan azaldu zen.

(13) 1494an itsasoratu zen nabigatzaile getariarra nor zen ez dakigu, baina gertakizun honen aipamena Juan Sebastian Elkanoren bizitzari buruzko hurbilketa idaztean egingo dugu.

(14) *Biskotxo*a, Erdi Aroan eta geroago ere bide luzeetarako oinarritzeko jakia zen. Legamiarik gabeko ogia zen, bi egosaldi izaten zuen ongi lehor zedin eta lizundu gabe luzaroan irauteko.

(15) Egileak gaztelaniatik eginiko itzulpena da.

Era honetan, eta Getariako herriak eskainitako bizigaiez Martir gotzain armeniarra itsasoratu zen 1494ko *Quasimodoko* asteartean¹⁶. Bere egunkarian dioenez, hirurogeita zortzi egun iraun zuen itsasaldiak, *mundua korritu ondoren* Finisterren porturatu ziren eta ondoren itsasontzi berean Sevillara iritsi, Cadizko hirian portu egin eta gero. Martir lehorreratu ondoren, Erromara joan zen eta azkenean, 1496an, bere Armeniara itzuli zen.

Ondoko mendeetan Gipuzkoan ez dugu ia erromesen lekukotasunik, gehienbat dokumentu ezagatik. Hala ere, Getarian 1828ko otsailaren 15ean San Sebastian ospitaleko kontu-emaileen erregistroetan erromes baten aipamena ageri zaigu¹⁷: (...) *a Marcos Alcorta por asistencia a un Peregrino... 15, 12 R.on, recibo N° 9 (...)* eta berari emandako laguntza eta mantenua Erdi Aroko harrera edo abegi onaren lekuko dugu XIX. mendean.

2. Osasun-laguntza eta sorospena Erdi Aroan

Erdi Aroko euskal gizarteak kristautasunak predikatutako aginduak jarraituz, behartsuei eta gaixoei laguntza eman ziren, Mendebaldeko beste herrialdetakoen antzera. Horrela, sorospena eskaintzeko egoitzak altxa ziren eta «ospitalaleak» izenez ezagutzen ziren¹⁸.

Hasieran, erromesen eta behartsuen aterpe eta harrera-leku gisako funtzioa izan zuten, «ospitalitatea» emateko sortu ziren¹⁹. Hiribildu eta erromesbideetan, elizaren ordena batzuen eta kofradia edo gremioen babesean eraiki ziren, baina baita herrietako kontseiluen patronatuak edota hiritarrek testamentu garaian egindako donazioen laguntzaz ere²⁰. Aditu batzuk diotenez, Euskal Herriko «ospitalitatea»ren historia egiterakoan edo aztertzerakoan, atal nagusitzat hartu beharko litzateke antzinatek erromesen amaraun zabala egon izana²¹.

(16) *Quasimodoko* astea, Pazko zaharreko astea zen, hau da, Pazko bigarren igandeko astea.

(17) Egilearen eskuizkribu fondoa: *Cuenta que formo yo el infrancrito como comisionado especial nombrado por el Ayuntamiento general de la N y L. Villa de Guetaria 2 de Febrero de 1827 para liquidar y cobrar todas las dependencias del Santo Ospital de la misma*, 3 orrian.

(18) URKIA ETXABE, J.M., 2009, *Medikuntza bere historian*, Bilbo, 156.

(19) “Apuntes sobre Historia de la Medicina”, http://escuela.puc.cl/paginas/publicaciones/HistoriaMedicina/HistMed_07.html

(20) GRANJEL, Luis S., 1983, *Historia de la medicina vasca*, Salamanca: Instituto de Historia de la Medicina Española, 56.

(21) *Ibid.*, 57.

Ospitaleak ez ziren, bada, jende ororentzat sortuak izan²², behartsu, txiro, herren, umezurtz eta adinekoentzat baizik, hau da, sorospena eta laguntza behar zutenen babes-etxeak ziren²³ eta, aldi berean, erromesen aterpe. Eginkizun nagusia, bada, behartsuak zaintzea zen, eta ez gaixoak sendatzea²⁴. Denbora joan ahala, zeregin nagusia aldatzen joan zen, baina halere gaixotasuna profesionaltasunez aztertzea, diagnostikatzea eta oro har sendatze jarduera osoa ez zen XVII. mendera arte gertatu, Europa guztian bezala²⁵.

Ospitaleak zeritzan hauek egoitza txikiak ziren, gela edo kamaina batean erromes eta gaixoentzat ohe batzuk zituzten. Gehienetan, ermita edo kapera txiki bat ere bazuten eta eraikinaren alboan hilerria egon ohi zen²⁶. Erromesei dohainik ogia eta ardoa ematen zitzairen elikatzeko eta ahalbideen arabera, barazkia, haragia edo arraina ere. Ospitale txiki hauek zaintzaile baten zaintzapean zeuden eta haren sostengu ekonomikoa jendeak eskainitako limosna, donazioen bidez emandako dirua eta testamentuetan utzitakoa zen²⁷.

Egoitza hauetan sendagilerik ez zegoen, ezta sendatzeko behar ziren gutxieneko neurriak ere, noski. Garai hartan, euskal gizartearen eguneroko bizitza nolakoa zen zehaztea zaila da, baina are zailago genuke enpirismo eta sineskerian oinarritutako praktiketatik kanpo, gure hiribilduetan oro har *sendagintza* antolatatu bat zegoela jakitea.

Erdi Aroan zehar, Europa guztian izurrite ikaragarriak gertatu ziren. Batik bat, XIV. mendeko *izurrite beltzak*²⁸ eraso zuen eta ondorioz, aditu eta demografo batzuen aburuz, heriotza-tasa bi herenekoa izan zen mendebalde osoan. Infekzioen kutsaduraren arrazoirik nagusienak elikadura eskasa eta higiene-arazoak edo garbitasun eza izan ziren. Hori dela eta, gizateriaren osasuna ahuldua zegoen; gainera, abitaminosiak eraginda gaixotasun kroniko ugari hedatu zen, euren ondorio guztiekin.

(22) “Hospitales Medievales en el Camino de Santiago”, <http://www.cfnavarra.es/salud/publicaciones/ESPEJO/N0220006.HTM>

(23) URKIA ETXABE, op. cit., 157.

(24) GRANJEL, op. cit., 56.

(25) VILLANUEVA EDO, Antonio, 2003, “La asistencia hospitalaria medieval en Bilbao”, *BAP* LIX, 105.

(26) *Cuaderno de Arte Medieval. En clave de Románico*, <http://www.e-cadet.com/ecdr/arte/civil/civil.htm>

(27) GRANJEL, op. cit., 51.

(28) *Gazt. Peste Negra* edota *Peste Bubonica* bestetan.

Erdi Aroko beste gaitz aipagarri bat *San Antonioren sua*²⁹ edo *infernuko sua* izenekoa da. Gaixotasun endemiko berezia dugu eta hau zabaldua zegoen ia Europa osoan. Garai haietan, elikatze kultura zekalez³⁰ egindako ogian oinarritzen zen eta zekale hau ainoak³¹ kutsatu ondoren, toxina bat sortzen zuen. Toxina horrekin pozoitutako gaixoe³² haluzinazio, zorabio eta sukar-ikarak izaten zituzten, bestelako sintoma kronikoei gaineratuz. Gaixo hauek erromesaldian Santiagorako Bidean jartzen ziren eta ibilbidean Euskal Herria eta Gaztela zeharkatzerakoan dieta aldatu egiten zitzairen, gari eta oloz egindako ogia jaten zuten eta pozoia gutxitzen joaten zen, garia eta oloa ez baitziren onddo horrekin kutsatzen, eta apika sendatzen joaten ziren edo euren osasunak hobera egiten zuen. Gaixo mota hauen mirarigilea eta zaindaria *San Anton* zen eta horregatik zeuden Donejakue Bidean, santu honen izenean, ospitaleak errenkadan kokatuak gaixo hauei aterpe eta zaintza emateko.

Izurrite hauen eta txirotasunaren erdian mendeetako *legenarra*³³ edo *San Lazaro gaitza* deiturikoa azaldu eta hedatu zen Europa osoan. Erdi Aroko gaitz madarikatu honek mendebaldeko gizateriaren %4a ukitu zuen eta maila sozial guztiak astindu zituen. Hasieran, *legenarra santuen gaixotasun* gisa hartua izan zen eta legenardunak eskale moduan ibiltzea onartua bazegoen ere, gero *legenardun-etxe* edo *lazaretoetan* baztertuak izan ziren. Gaixo hauei laguntza emateko *San Lazaro eta San Anton* eta *Magdalena*³⁴ izeneko ospitaleak sortu ziren, hain zuzen. Garai haietan, legenardunak beste azaleko gaitzekin diagnostikatzerakoan ez zituzten bereizten, hala nola *sifilia*, *psoriasis*, *lupusa* edo *lupua*, *ezkabia*, *bitiligoa* eta bestelako gaitzak³⁵ zituzten pertsonekin. Hori dela eta, antzeko gaixotasun mota zituzten guztiak egoitza berdinetan, isolamenduan biltzen zituzten.

Denborarekin, Errenazimentu garaia aurreratuta, XVI. mendearen bukararako *legenarra* desagertzen joan zen eta legenardunen etxeak ixten joan

(29) URKIA ETXABE, op. cit., 156-157.

(30) Gazt. *Centeno*.

(31) Zekale-aino edo *Claviceps purpurea*.

(32) Gaitz hau *ergotismo* izenez ezagutzen da.

(33) San Lazaro legenardunen patroia zen. Historian, legenardunak honela ere izendatuak izan dira: *Gafo* eta *Mesillo*.

(34) GRANJEL, Luis S., 1983, *Historia de la medicina vasca*, Salamanca: Instituto de Historia de la Medicina Española, 46. Ikus, halaber, MUGICA, Serapio, 1918, "Beneficencia y Sanidad" in *Geografía General del País Vasco-Navarro: Provincia de Guipúzcoa*, Barcelona, 400-402.

(35) GOICOETXEA MARCAIDA, Angel, 1982, *Las enfermedades cutáneas en la medicina popular vasca*, Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea. Cuadernos de Historia de la Medicina Vasca 1, 57-61.

ziren. Horrela, 1586an Gipuzkoako korrejidorearen aginduz, Martin Elcano zarautzar batxilerra izendatua izan zen lurraldeko ospitale eta legenardun-etxeen azterketa eta haien funtzioaren espedientea egiteko. Horren ondoren, asko itxi egin ziren, baina Getariako *San Lazaro eta San Anton* ospitalea ez ixtea erabaki zen³⁶. Beste zenbaitetan, Ertaroko ospitale hauek denborarekin beste erabilpen bat izan zuten eta gehienetan behartsu, txiro, umezurtz eta *expositoen* babesleku izaten bukatu zuten³⁷. Herri askotan, gaur eguneraino heldu den *Miserikordi etxe* izenez ezagutu ziren.

3. Sendagintza Getarian, mediku eta zirujauak: hurbilketa historikoa

Erdi Aroan *aljamak* zituzten Euskal Herriko hiribilduetan, jakina da sendagintza, profesio gisa, ia erabat mediku juduen esku egon zela³⁸. Nafarroako hiri nagusietan eta Gasteiz eta Balmasedako hiribilduetan, mediku profesionalak juduak ziren. Gipuzkoan, agian, Arrasaten eta Seguran zirela esan ohi da. Getarian, berriz, Erdi Aroan juduen komunitate txiki bat egon zenaren zantzuak badira³⁹, baina ez dakigu medikurik bazen, ez dugu oraino aitormen idatzirik ikusi.

Erdi Aroa gainditu eta gerora ere, osasungintza munduak ahul eta murrizta izaten jarraitu zuen gure lurraldeetan. 1492an Gaztelako Errege Katolikoek juduen kanporatzearekin bat, oro har medikuntzaren alorrean jakinduria nagusia zutenak desagertu egin ziren, eta hauekin garaiko sendagintzaren praktika eta higienarik arruntena ere. Aditu espainiar batzuen ustez, jokabide honetan legoke Espainiak historikoki izandako atzerapen zientifikoa⁴⁰.

Euskal Herriari dagokionez, ondorengo urteetan ere jatorri judua zutenen aurkako xenofobia horrek osasunaren munduan indarrean jarraitu zuen, eta horren adibide dugu 1498an Gasteizko *Martin de Vitoria* mediku juduak salaketa jaso izana Bilboko *Jeronimo de Cartagena* medikuaren aldetik⁴¹.

(36) AGG-GAO. Tolosa. JD IM 1/1/5.

(37) GRANJEL, 1983, *Historia...* op. cit., 49.

(38) GRANJEL, Luis S., 1982, *Los médicos vascos*, Salamanca: Instituto de Historia de la Medicina. Estudios de Historia de la Medicina Vasca 9, 12.

(39) TXUEKA ISASTI, Fernando, 2008, "Getariako Erregearen Balea eta Donostiako Probestua", *BAP* LXIV-1, 93-158.

(40) Espainiar intelektuaren artean bat aipatzekotan, Americo Castro genuke.

(41) Archivo Real Chancilleria Valladolid. L 128/2 (SM).

Getariako kasua beste herri askoren aldean berezia suertatu zen, besteak beste, Gipuzkoako hiribildu nagusienetakoa zelako, seguru asko. Osasunerbitzua bazen eta sendagile batek betetzen zuen. 1522an Cosme de Gorbieran *medico doctor*⁴² deituraz jasoak dakusagu eta mediku izendapenez lehen aldiz, aipamen hau beste arrazoi batzuentatik bada ere. Aldi hartan, Getaria hiribildua eta bertako portua militar gune estrategikoa bihurtu zen Espainiako erresumarentzat, eta derrigorrezko ohitura zen hiritar guztiak armen alarde eta militar zainketak zirenean parte hartzea. Dirudienez, Gorbieran sendagileak agindu hau hautsi egin zuen, ukatu egin zen militar zerbitzu honetara, eta ondorioz Getariako udal kontzejuak auzitara eramanez⁴³.

XVI. mendeaz gero azaltzen hasten dira euskal gizartean sendagile, zirujau⁴⁴ eta botikarioak, eta hauek osatzen duten maila sozial antolatua izan daiteke elkarte profesionalen hastapenaren sorrera⁴⁵; hala ere, euskaldunen artean ez zen mediku izateko joera nabarmenik:

De cien años a esta parte se hallan medicos en esta provincia, y de ellos pocos, que con haber hecho diligencia, no he hallado mas que *diez y siete*, porque los naturales de Guipuzcoa no se inclinan a esta facultad sino es por maravilla...⁴⁶.

Beste historialari aditu batek ere ondoko mendeetan aipamen bertsua egiten du, mediku zerbitzua hutsaren hurrena zela:

El servicio medico, si no era nulo, tenia que ser deficientisimo en la mayor parte de estos establecimientos benefico-sanitarios, dada la escasez de facultativos que hubo en tiempos pasados en la Provincia.

Eta ondoko hau gaineratzen du:

(42) Gure ustez, *Gorriaran* da bere abizen zuzena, mende bat geroago, 1667ko auzi batean, beste *Cosme de Gorriaran* medikua azaltzen baita eta litekeena da bere oinordekoa izatea. Horren emaztearen, Marina de Oriaren, 1659ko testamentuan honela aipatzen da: "... sobre restitucion de bienes y herencia del *doctor Cosme de Gorriaran*...". Archivo Real Chancilleria Valladolid.

(43) Archivo Real Chancilleria Valladolid. Zarandona. Pleitos Olvidados. C1914/5-411.

(44) Garai hauetan, zirujauak ez du geroago izango duen maila profesionala; orduan barberu lanak egiten zituen, hau da, odol-ateratzeak eta ebakuntzak.

(45) GRANJEL, Luis S., 1983, *Historia de la medicina vasca*, Salamanca: Instituto de Historia de la Medicina Española, 70.

(46) MARTINEZ DE ISASTI, Lope, 1972, *Compendio historial de Guipúzcoa*, Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 650.

... con tal escaso numero de facultativos, no se podia atender a un centenar de pueblos con que contaba la Provincia, y que la mayor parte de estos tenia que estar asistidos por emplasteros y saluadores⁴⁷.

Getariako herrian XVI. mendean mediku bat izateak, bada, hiribilduaren ahalmena eta garrantzia adierazten digu; izan ere, Lope de Isastik dioena aintzat hartzen badugu, 1625ean oraindik Gipuzkoako lurraldean ia ez zen medikurik edota zirujaurik eta gehienetan sendaketa edo osasungintza orokorrean, belargile, *saluadore*, petrikilo eta azti zirenen eskuetan zegoen:

En la Provincia de Guipuzcoa por la mayor parte se han conservado sin medicos con medicinas simples de yerbas, unciones, clisteres... sacaban a la plaza a los enfermos, para que cualquiera que hubiese tenido semejante enfermedad, dijese lo que le habia aprovechado en ella...⁴⁸.

Hori dela eta, hutsune horrengatik, herri-medikuntzara eta superstiziora jotzea hedatua zegoen. Ohikoa zen Gipuzkoako herrialde osoan gaixoak beste herritako ermita eta santutxo jakinetara erromes joatea eskean, gaixotasun edo oinaze bereziak sendatzeko. Getariatik, esaterako, eta inguruko beste herritatik ere San Prudentzioko ermitara joaten ziren sukarrak eta buruko minak kentzera, ... *San Provenzo, ermita en la jurisdiccion de Guetaria, camino de Asquizu, abogado de las calenturas*⁴⁹. Erritual bat egiten zen, gaurdaino iraun duena⁵⁰, Andra Mariaren bitartekotasuna eskatuz. Erritu hau Emeterio Sorazu⁵¹ antropologo eta historialari getariarrak deskribatzen duen eran egiten zen:

(...) lurrean aurkitzen den harri borobila azpiko harrian kontra joaz, hautsa sortzen du. Hauts hori eskuineko behatzetan hartu eta beronekin kopetan gurutze eran igurtzi. Hiru Agur Maria errezatu. Horrela buruko minetatik sendatzen du (...).

Ermita berean, San Prudentzioren bitartekotasuna ere eskatzen zen pertsonen eta abereen azaleko gaitzak sendatzeko:

(...) Eta horretarako bertara olioa ekarri ohi dute. Parte bat bere aurrean erre ahal izateko; eta beste parte bat, etxera eraman eta bederatzi egunez azaleko gaitza zen lekua igurtzi osasuna eskatuaz (...).

(47) MUGICA, Serapio, 1918, *Geografía General del País Vasco-Navarro: Provincia de Guipúzcoa*, Barcelona: A. Martín, 400.

(48) MARTINEZ DE ISASTI, op. cit., 629.

(49) Ibid., 220.

(50) Gure amak ere, Eugenia Isastik, etxeko ume guztiei hala egin zigun.

(51) Emeterio Sorazuk Getariako ermitei buruz egin duen lan argitaragabetik jasotako pasartea. Hemendik ere eskerrak eman nahi dizkiot lana eskuratu eta erabiltzeko baimena eskaini didalako. [Artikuluia amaitua genuela, 2010eko abenduan zendu zen Emeterio Sorazu adiskidea].

Getarian ondoko mendeetan ere, eta datuak urriak izan arren, sendagile eta zirujauak izan bazirela jasotzen dugu hainbat aipamenetatik: 1784an Pedro Manuel Aranburu tolosarra, Getarian zirujau lanetan aritzen zen. Lanbide honetarako, *zirujau* eta *sangratzaile* gisa aritzeko, eskabidea luzatzen du Donostian aztertua izan dadin⁵².

1797ko ekainean, Christian August Fischer⁵³ bidaiariak Baionatik Bilbora zihoala denborale edo itsaso txarragatik Getarian porturatu behar izan zuen, hiru egunez. XVIII. mende amaierako herriaren deskribapen bitxia eta ilun xamarra egin zuen⁵⁴. Fischer apopilo egon zen ostatuko etxeoandarearen senarra herriko zirujaua izatea suertatu zen, eta honekin frantsesez erdizka mintzatu zirela diosku, zirujauak frantsesa, seguru asko, azken Konbentzio gerran frantsesekin ikasia izango zuela gaineratuz. Zirujau honen liburutegia aberatsa begitandu zitzaion eta beste liburuen artean honako hauek aipatzen dizkigu: William Buchan-en *Etxeko Medikua*⁵⁵, Samuel Tissot-en⁵⁶ *Avis au peuple sur sa santé*, oinarrizko *Kirurgia liburua*, *Medikuntza Gaiaz* eta *Obstetria* orokorrari buruzko mintzaldia.

(52) Archivo Historico Nacional. Madrid. Secretaria de Gracia y Justicia. Leg. 9821/ Exp.S.N.

(53) Sajoniar bidaiari nekaezin eta idazle polifazetiko hau Bavariako Würzburg Unibertsitateko Zientzia eta Letra Ederretako irakaslea izan zen, diplomatikoa eta komertziantea, gainera. Getariatz egin zuen deskribapena berak idatzitako hiru eskutitzetatik dakigu. Justo Garate mediku eta euskalzale ospetsuak alemanetik itzuli eta argitara eman zituen: 1982, “Christian August Fischer y sus tres cartas guetarianas”, *BAP XXXVIII*, 211-225.

(54) Kontuan hartzekoa da, Fisherrek ez bazekien ere, Konbentzio Gerra amaitu berria zela eta Getaria eta getariar agintari politikoak ardatz izan zirela gertakizun lazgarri haietan.

(55) William Buchan 1729an Acrun-en (Eskozia) jaio eta 1805ean hil zen. Westminsterreko abadian (*Westminster Abbey*) ohore handiz hilobiratu zuten. 1769an *Domestic Medicine* liburura argitaratu zuen eta hemeretzi edizio izan zituen bere bizitzan zehar. 1785ean bigarren argitalpena izan zuen ingelesez eta honen gaztelaniazko itzulpena 1890. urtean. Litekeena da Getariako zirujau honek frantsesera egindako itzulpena izatea.

Justo Garatek dio Fisher berak 1826an, Buchan-en antzeko izenburua zeukan ingelesetik itzultitako liburuari hitzaurrea egin ziola: (...) *Fisher prologo una obra de titulo parecido en 1826; Ein Rathgeber für Aerzte und Kranke* (...). GARATE, Justo, 1982, “Christian August Fischer y sus tres cartas guetarianas”, *BAP XXXVIII*, 219.

(56) Samuel Auguste Andre David Tissot doktore eta idazlea, 1728an Suitzako Grancy-n jaio zen eta 1797an Lausana hirian hil. Ospe handia izan zuen Europa osoan eta *printzeen mediku eta medikuen printzea* zela zioten. *Avis au peuple sur sa santé* liburua 1760an argitaratu zen eta hamar edizio izan zituen hamar urtetan. Garaiko europar hizkuntza gehienetara itzulia izan zen. Bere garairako, izurritearen aurkako txertaketaren aldekoa izan zen. Bere beste *L’Onanisme* liburuak ere ospetsu egin zuen.

1801ean Humboldték ere Euskal Herrira egindako bere bidaiako apunteetan, Fischer-ek aipatutako zirujau honi buruz eta bere liburutegiaz hitz egiten du: (...) *Nos alojamos en la misma casa del cirujano, en que estuvo el por algunos dias, y hallamos la pequeña biblioteca, por el tan detalladamente descrita, en el mismo estado todavía (...)*⁵⁷.

Zirujau honen deitura tamalez jaso ez bada ere, ikus daitekeenez garairako pertsona jantzia eta ondo prestatua zen.

XIX. mendeko frantses gerrate eta bi karlistaldien hondamendiaren ondoren, Getariako herrian zer-nolako osasungintza zen edo zein egoeratan zegoen zehazki ez dakigu, baina uste izatekoa da sendagilerik gabe eta zirujau baten esku edo ardurapean soilik gelditu zela. Egoera tamalgarri horretan, arrantzale elkarteak (...) *la sociedad de pescadores del puerto de Guetaria (...)*– eta Zarauzko *Jose Javier Lapeira* medikuak 1847ko urtarrilaren 3an zortzi urtetarako akordioa adosten dute osasun zerbitzua eskaintzeko arrantzale eta euren familientzat. Arrantzaleen aldetik, txalupa-maisuek *–maestres de lanchas–* sinatzen dute⁵⁸. Handik gutxira, apirilaren 14an, herriko zirujaua zen *Jose Garaire*kin beste hitzarmen bat izenpetzen dute zortzi urtetarako, bere eginkizun eta zerbitzuak zehaztuz⁵⁹.

4. *San Sebastian* ospitalea, *Magdalena* hospizioa eta *San Lazaro* eta *San Anton* legenardun-etxea

Getariako ospitale eta karitate egoitzen noiztikakoaren zehaztasunik ez dugu, baina Behe Erdi Aroan sortutakoak izan zirela badakigu, Donejakue bideko erromesei babesa eta ostatu emateko.

Erromes-etxe hauek santu berezien ermitei loturik ageri dira. Getarian antzinatik hauek izan ziren: *San Sebastian* ospitalea, *San Lazaro* eta *San Anton* legenardun-etxea eta, gure ustez, *Magdalena* ermitako hospizioa zeritzana ere.

(57) HUMBOLDT, W. Von, 1924, “Los Vascos o Apuntaciones sobre un viaje por el País Vasco en primavera del año 1801”, *RIEV* 15, 124.

(58) Gipuzkoako Protokoloen Agiritegi Historikoa. Oñati. (Hemendik aurrera GPAH). 2/2232. Felix Gorostidi eskribaua. Arrantzaleen izenean sinatu zuten *maestres de lanchas* edo patroiak honako hauek izan ziren: *Xeledonio Agote* maiordomoa, *Joxe Mari Agote* diputatua, *Joxe Antonio Basurto*, *Frantzisko Oliden*, *Manuel Amilibia* eta *Frantzisko Berasaluze*.

(59) GPAH. Oñati. 2/3695. Felix Gorostidi eskribaua. Garai hartako zirujauak oinarritzko osasungintza lantzen zuten, ebakuntza arinak eta erditzen ere laguntzen zuten, geroago *praktikante* izenez ezagutu ditugunen antzera.

Getariatik erromesbidea galtzada zaharretik Askizura zihoan Zumaiarako bidean eta Askizun *Martin Deuna* parrokiaren alboan ere *ospitale* izenez eza gutzen zen egoitza bat zegoen, erromesen aterperako.

Gorosabelek 1862an Getariari buruzko deskribapenean honela esaten digu:

Tambien hubo en esta villa en tiempos antiguos dos hospitales; el uno de ellos llamado de San Sebastian fundado por la misma villa para acoger a sus pobres, el otro de San Lazaro para la curacion de los que padecian el mal de tal denominacion. Ambos establecimientos dejaron de existir hace ya muchos años y en su lugar ha erigido la villa una casa de misericordia, donde se acogen unos... pobres⁶⁰.

Han-hemenka barreiatuak dauden dokumentu apurrez hurbilketa bat egingo dugu, bada, Getariako legenardun-etxe eta ospitaletera.

4.1. *San Sebastian Ospitalea*

Eraikinaren datarik ezagutzen ez den arren, jakina da fundazioa oso zaharra zela eta mendeetan herriko txiroei eta behartsuei ostatu ematea izan zela bere funtzioa⁶¹. *San Sebastian hospital* gisa jaso dute historialariek⁶², hainbat herritarrek egindako donazioetan eta testamentuetan aipatzen den eran. Dokumentuetan ere, oro har, *ospitalea* izena ageri da: (...) *santo hospital de San Sebastian* (...).

Testamentua egiterakoan, mendeetan ohikoa izan zen jaioterriko behartsuekin eta San Sebastian ospitalearekin gogoratzea: (...) *mando al hospital de la villa dos ducados*, zioen Juan Sebastian Elkanok⁶³ eta bere testamentuan erantsi eta agindu zuen, gainera, bere iloba Rodrigo de Gainza batxilerrak urtero bere animaren alde meza eman zezala ospitaleko ermitan: (...) *en la iglesia de San Sebastian* (...).

(60) GOROSABEL, Pablo, 1972, *Diccionario histórico-geográfico-descriptivo de Guipúzcoa*, Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 203. Egile beraren, 1899-1901, *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa* (6 libk.), Tolosa: E. López, 252.

(61) GOROSTIDI, Angel, *¡Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia, Julio Urkixo funtsa, 230.

(62) MARTINEZ DE ISASTI, Lope, 1972, *Compendio historial de Guipúzcoa*, Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 221.

(63) Juan Sebastian Elkanorena dugu esanguratsuen. Ohikoa zen getariar ahaldunek euren azken-nahian eskaintzak egitea eta besteren artean Anton Sevilla getariarrena ere badugu.

San Sebastian Ospitalea⁶⁴ Getariako hiribilduak berak sortu zuen Erdi Aroan. Ospitale hau ez zen elizaren fundazio karitatiboa izan, horregatik udal kontzejuak izendatuta patronatu baten ardura eta sostengu zibila izan zuen. Udalerriko patronatuak maiordomo bat izendatzen zuen, herritarrek ospitalearentzat donazioen bidez eta testamentuetan utzitako diru eta ondasunekin sortu edo ateratako etekinak edo errentak administra zitzen. Ospitaleak *–Santo Ospital de Guetariak–* jasotzen zuen ondasun edo kapitalaz *fundazio zentsoak* egiten ziren eta delako eskritura edo kontratua eskribauaren aurrean sinatzen zen. Horrela, etxe eta baserrien errentaz ere baliatzen zen ospitalearen beharretarako edo gaixo eta behartsuen mantenu eta sorospenerako, ospitaleak bere *zentsoan* lurak eta baserriak ere bai baitzituen.

Ospitaleko maiordomoak urtero herriko udalari diru kontuen berri zehatz-mehatz eman behar izaten zion eta guztia ospitaleko liburuan jasotzen zen. Bertan, zerrendatu, zenbatu, eta zehazten ziren *fundazio zentsoak*, urtea eta diru kopurua, eskribaua, fundatzaileen eta hipoteketan jatorria, eta fundazio horien arduradunak⁶⁵. Garai zailetan ere (karlistaldiak tarteko) kontuak eman behar zizkion, esaterako, 1827tik 1836ra arte eta hauek udalak 1844an onartu zituen⁶⁶.

1828. urtean zerrendatutako *fundazio zentsoak* hogeita bat ziren⁶⁷. Zaharrena 1588koa ikusten dugu *Juan Bautista de Golindanoren* ondasunekin *–(...) bienes de (...)–*, *Sn. Jn. de Hernialdek* egina bostehun urrezko dukataz, eta eskribaua *Pedro del Puerto* izan zen⁶⁸. Fundaziorik berriena, berriz, 1800. urtekoa, *Jose Ant^o de Uresberoeta* getariarraren izenean eta herriko *Nicolas Gorostidi* eskribauak baieztatua. Azaltzen diren ondasunen hipoteketan Getariako hainbat etxe-izen aurkitzen dugu: *Doncosmenecoa*, *Victorenecoa*, *Pasatarrenecoa (?)*, *Pintorecoa* eta abar.

(64) Getariako ospitale honi buruz eskuan ditugun jatorrizko dokumentuetan oinarritu gara, baina guztien edukia eta azterketa hemen azaltzeak lan honen mugak gaindituko lituzke.

(65) Egilearen eskuizkribu fondoa: *Razon de los censos que el Santo Ospital de Guetaria tiene a su favor, sacado del libro de asiento. Año de 1828.*

(66) Egilearen eskuizkribu fondoa: *Hospital de Guetaria. Cuenta de su administracion desde 2 de febrero 1827 hasta 1 febrero 1836 y aprobacion definitiva por el ayuntamiento en 1° de nov.e 1844. Cuenta de censo del ospital sobre las casas de Artusa y Doncosmenea.*

(67) *Fundazio zentso* hauen hustuketa egitea garrantzi handikoa litzateke Getariako onomastika ikertzeko.

(68) XV, XVI eta XVII. mendeetan *Del Puerto* eta geroago *Portu* deituriko familiako hainbat eskribau entzutetsu izan ziren Getariako herrian. Gure Joan Sebastian Elkanoren ama Katalina, leinu honetakoa zen.

XIX. mendeko ospitaleko⁶⁹ zentsoaren diru-sarrerak (*cargo*) ere jasotzen dira xehetasunez. Orobat, diru-irteerak (*data*) eta kontu hauek informazio interesgarria eskaintzen digute, besteak beste, ospitalearen antolaketa nolakoa zen jakiteko (esaterako, gaixoak nola elikatzen zituzten: ogia, txokolatea, haragia, ardo nafarra, ahuntzen esnea, etab.).

Eztabaidak eta liskarrak ere izaten ziren, ospitaleak utzitako edo maileguz emandako dirua itzultzen ez zenean. Horrelakoetan, maiordomoak zorduna auzitara eramaten zuen, bere zeregin nagusia zorra eskuratzea baitzen. Zorpekoa hil ondoren ere bere oinordekoen bizkarretik lortzen ahalegintzen zen. Horren lekuko dira ondoko gertakariak: 1746an Francisco de Campos zen orduko ospitaleko maiordomoa eta Juan Umansoro eta Catalina Izuriren oinordekoak Azpeitiko epaitegian auzitara eramaten ditu⁷⁰. Handik hiru urtera, 1749an, Andres de Balda eta Maria Ortiz de Bonechea senar-emazte getariarrek eskritura baten bitartez, herriko ospitalearen diru multzotik hirurogeita zortzi dukata eta bi erreal cuarto (*real de vellón*) jaso zituzten zentso gisa.

Ondoko idatzi honetan, zor bat kitatzeari buruzko xehetasunak aipatzen dira, ondasunak fidantza gisa ezartzen direlarik. Onomastikaren aldetik ere duen interesagatik dakargu hona:

(...) Primeramente sobre la casa propia ntra donde avitamos que se llama *Baldaenecoa* que esta en la calle que bamos de la parroq. de dha v^a. de *Arateguizarra* [sic] que confina por un lado casas de *Maria ochoa de Basurto* y con un sitio o solar que esta en medio de la dha casa nuestra y la del *general Urquiola* por el otro lado, y sobre otra casa que asimismo tenemos en el arraval de esta villa en frente del dicho *ospital* que confina con casas de d^a. *Angela de Mirubia* ambas casas desuso y portecadas con sus huertas, sobre un parral que tenemos propio ntro cercado de pared sito en *Aquerregui* que confina con la calzada que vamos p.^a el y con heredades de *Pedro de Aizpuru* y *Maria de Ainzuberro* su muxer y con el camino que vamos p.^a. El paraxe que llaman *Campaia*; Sobre una viña heredad y manzanal que estan pegantes unos a otros en el paraxe de *Yguerategui* que confinan con heredades y viñas de Dn *Juan Francisco de Romero* y *Madalena de Azcue*, sobre otra viña con sus manzanas por la parte de arriba y abaxo en el Paraxe de *Zubiaga* que confina con viñas de *Maria de Eznal*, otra viña en el dho paraxe de *Zubiaga* con su manzanal que confina con la

(69) Egilearen eskuizkribu fondoa: *Cuenta que formo yo el infrascrito como comisariado especial nombrado por el Ayuntamiento general de la N y L. Villa de Guetaria 2 de Febrero de 1827 para liquidar y cobrar todas las dependencias del Santo Ospital de la misma.*

(70) Azpeitiko Udal Agiritegia. 1305-05.

calzada que vamos de dho *Aquerregui* a la *anteYg^a. de Asquizu*, sobre dos jaros uno en *Zavalaga* que confina con jaros de... de *Alcorta* y *Domingo de Azcoitia* y la otra yendo para la Caseria de *Urquiri* confinante con jaro de *Dom^o.de Gorostiaga* vez. Todos de dha espresada v^a. (...) ⁷¹. [Azpimarrak gureak dira].

1766an herriko alkateak eta udal batzarrak, ospitaleko patroï gisa, bertako maiordomoa izandako J.J. Lizardi-ren aurka auzia jarri zuten. Ondorioz, Lizardik 1190 erreal eta 19 marabedi ospitaleari itzultzeko agindua jaso zuen. Agidanez, kontuak ez zeuden garbi eta maiordomoa zen diruarekin gelditzen zena:

En la basilica de la *Hermita de Santa Maria Magdalena* y su *ospicio extramuros* de esta Noble villa de Guetaria a onze de Diziembre de mil setecientos sesenta y seis. Ante los señores don *Lorenzo de Echave* y *Assu Romero* alcalde y juez ordinario de ella, *Manuel de Agote* y *Domingo de Torre y Muxica* regidores, *Domingo de Azcoitia*, *Sebastian de Golindano*, *Joseph de Ostolaza* y *Antonio de Echave* diputados nombrados por esta villa para reconocimiento de estas quantas presento las quantas precedentes en ocho ojas utiles Dn *Juan Joseph de Lizardi* en cumplimiento del auto del señor Provisor; pronunciado el dia 19 de Noviembre de este año, que se le notifico el 25 del mismo... devolver mil ciento y noventa y cuatro reales y diez y nueve mrs... abonados... a este *ospicio de la dicha basilica o hermita*... ante mi. Nicolas de Gorostidi ⁷². [Azpimarrak gureak dira].

Eztabaida honetan, herriaren izenean ospitalearen alde egindako lanagatik 1767ko urtarrilaren 28an Nicolas de Gorostidik memorial bat idatzi zuen eta berau gordea dago Mutrikuko kondearen agiritegian ⁷³.

4.1.1. Kokapena eta istorioa

San Sebastian Ospitalearen kokalekua zehazterakoan ⁷⁴ zalantza ugari izan da eta, gure ustez, zenbait monografiatan hutsegiteak ere nabari dira.

(71) GPAH Oñati. Solavarrieta. 2/1390.

(72) Iruñeko Gotzaindegiko Agiritegia. Villava, c/ 2214-11 zenb. 60 orrialdea.

(73) Archivo de los condes de Motrico. Leg. 35, 45 zenb.

(74) Antxon Aguirre Sorondo, Getariaz seguru asko egin den monografiarik bikainenaren eta ederrenaren egilea, oker dabilela uste dugu. Ospitale honi eskainitako atalean, 154 orrian, honela dio: *Este edificio paso posteriormente a manos del Marques de Casa Torre, quien lo destino a cochera. Por fin, en 1946 y previa expropiacion forzosa los restos del antiguo hospital se derribaron al objeto de ampliar el camino de entrada a Getaria.* (Liburua: 2000, *Getaria entre el cielo y el mar*).

Guk ahozko iturria ere erabili dugu, baina tamalez ez dugu emaitzarik lortu. Horrenbestez, arakatu ditugun idazlanetan edo hainbat aditu getariarren eskuizkribuetan aurkitutako aipamenak lerro hauetara ekartzen saiatuko gara.

Hastapeneko edo eraiki zeneko lekua ezin da ziurtatu, baina badakigu historian zehar maiz hondatu eta eraitsi zutela. XVII. mendean berreraikia izan zenean, litekeena da orube zaharrean bertan izatea⁷⁵, baina oraingoz ez dugu dioguna baieztatzeko inolako testigantzarik aurkitu; bai, ordea, XIX. mendeko lekukotasun idatzia. Izan ere, Joaquin Barroeta eta Aldamar jaunak 1870 inguruan Elkanoren testamentuan ageri diren Getariko eliza eta ermitei buruz bildutako datuak aski zehatzak baitira XIX. mendean ospitalea suntsitu zutenean, haren kokalekua egiaztatzeko: (...) *El hospital (debía ser el de San Sebastian) situado a la salida del barrio de Errerietta, donde está el campo-santo, quedo destruido en 1835, efecto de la última Guerra civil*⁷⁶.

1835ko abenduan, lehen karlistaldian, herriko harresiak babesteko Marcos Alcorta garaiko alkate liberalaren aginduz *Errerietta* auzoari eta honekin batera *ospitaleari* ere su eman zitzaien. Honela jarraitzen du Angel Gorostidi historialari getariarrak 1906an:

(...) hallabase situado en el barrio de Herrerietta que despues fue cementerio tambien ya desaparecido y que se hallaba al borde de la antigua carretera que pasa por Garate (...) eta (...) Terminada la guerra civil establecirose extramuros de la villa un cementerio en el solar del hospital de San Sebastian donde recibio sepultura el primero el cadaver de Dolores Chapartegui el 7 de Julio de 1839 (...)⁷⁷. [Azpimarra gurea da].

Datu horien arabera, badirudi ospitale honen eraikina *Errerietta* auzoaren goialdean eta atzealdean zegoela, galtzada zaharraren ondoan, herritik *Garate* gainera doan *Lormendiko* aldaparen alboan, egun *Balentziaga* kalearen amaieran eta eskuin aldean, hau da, jolaslekuak dauden ingurua litzateke azkeneko egiazko kokaleku historikoa.

(75) Ospitale garrantzitsuak hiribilduetatik at eta urrun kokatzen ziren, Lekeitiokoa adibidez.

(76) N. Soraluçek Aldamarrengandik jasotako hitzak dira eta ondoko liburuan argitaratuak: FERNANDEZ DE NAVARRETE, Eustaquio; SORALUCE, Nicolas, 1872, *Historia de Juan Sebastián Del Cano*, Vitoria: Impr. de los hijos de Manteli, 336-337.

(77) GOROSTIDI, Angel, *¡Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia, Julio Urkixo funtsa, 230-232. Gaur egun dagoen Getariako hilerria 1883an zabaldu eta "Lapur-Talaia"ko maldan kokatua dago.

San Sebastian ospitalearen arduradun nagusia *ospitaleroa*⁷⁸ zen eta honen betebeharrak oinarritzko osasun laguntza ematea eta behartsuei aterpea ziurtatzea ziren. 1702an *Joseph de Arruti* zen ospitalearen arduradun edo zaintzaillea eta berau dugu ezagutzen dugun *ospitalero* bakarra.

Ospitaleak ermita bat zuen bertan eta horren ardura serora batek zeraman. 1667ko urtarrilean *Ana Lopez de Eizaga* zen serora edo *freira* eta ordezkoa egiteko bere iloba *Mariana de Urkiola* ezartzen du⁷⁹.

Sortzetik ospitaleak gorabehera asko izan zituen. 1629an Amilibia etxegile zarauztarrak ospitalean berreraikitze lanak egin zituen, baina ez zuen ordainetan saririk jaso eta ozenki kexatu zen. 1652an, berriz, auzi bat zabaltzen da 1672 arte irauten duena eta garai horretan *Martin de Mirubia* kapitaina da ospitaleko maiordomoa eta, beraz, errentak administratzen dituena. Honek *Sebastian Indo* eta *Catalina Mirubia* senar-emazteen, eta hauek hil ondoan oinordekoen, aurkako auzia jartzen du zorrak kitatzen ez zituztelako⁸⁰. Mota honetako kontu ugari ageri da dokumentuetan, baina zoritxarrez guztiak ez daude egoera onean eta irakurgaitzak dira⁸¹.

4.1.2. Eraikuntza berria. Ospitale aitzindaria

Ospitalea XVII. mendearen erdian egoera tamalgarrian zegoen, dirurik eta konponketarik gabe, egitura hondatu egin zen eta behea jo zuen, goian aipatu dugun gisan. Ondorioz, babesten zituen gaixo eta behartsuak aterperik gabe geratu ziren.

Urte hauetako ospitalearen kredituak argitu nahian eta egoera salatzeko, 1653an Iruñeko fiskalak Getariako udal kontzejuaren aurka salaketa bat egin zuen, ospitalearen patroï edo nagusia eta azken arduraduna zelako⁸². Prozeduraren emaitza zuzena ez dakigun arren, herriak bere babesean ospitale

(78) Oraindik Donejakue Bideko aterpeetako arduradunei “ospitalero” hots egiten zaie.

(79) GPAH Oñati. Ignacio Enbil. Zestoa. 2/001754. 77 orria: *Ana Lopez de Eizaga, freira SS Guetaria otorga a su sobrina Mariana de Urkiola*.

(80) Real Chancilleria Valladolid. Taboada. C,L 509. 1652.01.01-1672.12.31: *Proceso ejecutivo por deuda de censo. El capitán Martin de Mirubia mayordomo del Hospital de Guetaria, contra Sebastian de Indo y Catalina de Mirubia su mujer y a su muerte sus herederos*.

(81) Eskuratu ahal izan dugun eskuizkribua transkribatzea ere ezinezkoa gertatu zaigu: Iruñeko Gotzaindegiko Agiritegia. Oteiza c/1016-n°33.

(82) Iruñeko Gotzaindegiko Agiritegia. Oteiza-c/1016-33.

berria eraikitzea erabaki zuen eta, beraz, horretara behartua izan zela pentsa liteke.

Eraikuntza hau XVII. mendeko azken herenean Gipuzkoako osasungintzaren historian mugarrizko izan zen. Oro har, urriak dira gure lurraldean ospitaleen eraikuntzarako proiektuak aurkitzea eta garai hartan, artean osasungintzaren ereduak eta oinarri modernoak arauturik gabe zeudenean, bada, Getaria aitzindaria izan zen. San Sebastian ospitale berria eraikitzea, gainera, garaiko Getariako agintarien maila aurrerakoa adierazten du, aditu batzuen aburuz.

Gipuzkoako Protokoloen Agiritegi Historikoan (Oñati), berreraikuntzari buruzko hiru dokumentu garrantzitsu, gastuen agiri bat eta ospitalearen eraikuntzarako plana aurkitu ditugu⁸³.

Ospitale berri honen proiektua 1668ko abuztuaren 26an Santa Kruz *humilladeroan* (ohikoa zenez) egindako erremate batetik dakigu⁸⁴. Han bildutako ospitaleko patronatuko arduradun, herriko agintari eta ahalduak hauek izan ziren: **Pedro Zarauz eta Aldamar** alkatea, **Basilio de Canpos eta Juan Bautista de Basurto** errejidoreak, **Pedro de Echave** kapitaina, **Martin Mirubia** kapitaina eta ospitaleko maiordomoa, **Judas de Basurto, Asenzio de Basurto, Francisco de Esnal, Benito de Ganbo, Francisco de Guarniço, Domingo de Argoain eta Martin de Sagarzurieta** herritar eta ospitaleko patrioiak.

Enkante hau egiterako ospitalearen eraikuntza abiatua zegoela adierazten da, dokumentu berean. Dirudienez, hasierako proiektuan eraikin osoa harlanduz egiteko asmoa agertu zen, ordurako hargintza lanak hasiak zirelako. Diru ezak, ordea, mugatu zuen jarraipena eta lanak gelditu egin ziren. Proiektu berria –herriak **Juan Arzillero Solorzano** maisuari aginduta bezala– merketu egin zen, manposteriazkoa egingo zen, osorik harrizkoaren orde, eta harria izkinetan eta teiltatu ertzean besterik ez zuen izango. Enkantea **Bentura Andonaegi** hargin-maisu mutrikuarrak irabazi zuen eta eraikina bi urteren buruan derrigorrez amaitzeko epea zuen. Andonaegik hasieran bi mila erreale kuarto (*real de vellón*) jasoko zituen eta bostehun erreale urtero. Dokumentu

(83) ASTIAZARAN, Maria Isabel, 1988, “Trazas para el Hospital de San Sebastian de Guetaria del siglo XVII”, *BAP* XLIV-1/2, 151-159. Aditu honek aipatzen du lehen aldiz Getariako ospitale honen berreraikuntza.

(84) GPAH. Oñati. 2/1754. 173-174. Dokumentu honen transkripzio osoa artikularen amaieran, eranskinetan, irakur daiteke.

honetan zehaztasun asko jasotzen dira (betebeharrak, epeak, etab.), lanaren amaieran –eranskinetan– ikus daitekeen gisan.

Ondoren, 1668ko abenduaren batean, Ignacio Enbil eskribauaren aurrean⁸⁵ eskriturak egin ziren. Sinatzaileen artean, herriko eta ospitaleko patroiz zirenen aldetik, alkatea, Basilio Campos eta Juan Bautista Basurto errejidoreak ziren. Andonaegik bere fidatzaile gisa Francisco Urain, Arroako bizilaguna, aurkeztu zuen. Honela, ospitalearen amaiera emandako epean protokolizatua gelditu zen.

Protokolo honen testigutzan, Domingo de Herquicia herriko apaizak eta Sebastian Aguirre eta Ygnacio Belderrain han zeudenak (...*estantes en ella*) sinatu zuten.

Ospitalearen zurgintza lanak beste mutrikuar batek egin zituen, Imarategi maisuak, eta antza denez ez zuen egindako lana berehalakoan kobratu, luze joan zen kontua:

Sobre la obra del Hospital. En la sala concejil de la villa... a 14 dias del mes de Agosto del año de 1701... el dicho Sr Alcalde dixo como Dn Martin de Irigoyen Vicario de la villa de Motrico poderhabiente de los hijos de *Iramategui Maestro Carpintero* que hizo la obra del Hospital desta villa, le habia dado a entender venia a hacer las diligencias necesarias para la cobranza de las cantidades que se les estaban debiendo a los hijos del dicho Iramategui... determino la villa... se les de cession... sobre la dicha villa para que de sus propios y rentas vayan cobrando añalmente veinte ducados de vn. hasta hacerse pagadas las cantidades que se les estan debiendo... y assi mismo se les de y entregue del resto de la cantidad que parare en Fco de Sagastiberria depositario de lo que se recogio en el repartimento que se hizo este año, pagado la foguera⁸⁶.

Planoa begiratzean, ez dirudi eraikina hain xumea zenik. Lauki-formako orubean, bi solairu zituen, lau uretako teilatu batez estalia. Aurrealdean estalpe galeria bat zuen, zortzi arku osatua. Ertzetako arkuak handiagoak ziren eta kalerako eskailera-mailak zituzten. Beheko solairuan, ezkaratzaren ezker aldean, hiru gune zituen: biltegia, sukaldea eta logela bat. Azken hau, agian, ospitaleko zaindari edo *ospitalero*arentzat zen. Eskuinaldean, gela handi bat gaixoentzat eta hau ondoko kaperarekin bi leihoren bidez komunikatua, gaixoez elizkizunak ohetik zuzenean jarrai zituzten. Ezkaratzetik goiko solai-

(85) GPAH. Oñati. 2/1754. 194 eta 195.

(86) LEKUONA, Manuel, 1983, “Notas para la Historia de Guipuzcoa (Del Archivo Municipal de Guetaria)” in *Idazlan Guztiak* 7, Kardaberaz Bilduma 28, 310.

ruko geletara eskailera nagusitik igotzen zen. Honek guztiak, oro har, eraikin ederra eta sendoa zela adierazten digu. Era berean, argitsua eta ongi aireztatuari erietxe bati zegokion funtzioa betetzeko; halere, planoetan ez da argitzen medikuarentzat sendagelarik edo botikin gunerik zegoenik.

Ospitalearen eguneroko bizitzaz eta medikuaren lanaz ezer gutxi dakigu, ezta zenbat eta zein motatako gaixoei babes ematen zien ere; halaz guztiz, inguruko gorabehera batzuk jaso ditugu:

(...) dia 30 de Abril 1702... mando que por quanto *el Atabaque*⁸⁷ de la *limosna de San Sebastian* que se hace en la parroquial de esta villa, lo piden los muchachos y quedan con la mayor parte y no se pone luminaria o luz en el Hospital, que de aquí en adelante se encargue a *Joseph de Arruti hospitalero* para que haga dicho atabaque... y con lo que recogiere ponga la luz delante del glorioso San Sebastian del dicho Hospital (...)

(...) Assi mismo... *Fco de Sagastiberria*, Mayordomo del Hospital, participo a la Villa... como se habia formado a los bienes de *Maria Ochoa y Ana de Herquicia* concurso de acreedores... y el dicho Hospital es acreedor a ellos por un censo de 50 dcs. De principal y sus redditos, y respecto de que no tenia el dicho censo hipoteca especial de la viña y manzanal, se podia temer el que se le diese prado en la casa vieja de *Torpacalea*, con lo qual y respecto de que el dicho Censo tenia por fiadora a la caseria de *Iturregui*, determino la villa...se le escribiese a *Dn. Juan Antonio de Romero* poseedor de la dicha caseria (...)⁸⁸. [Azpimarrak gureak dira].

Joaquin Barroeta de Aldamarrek, herriko alkate eta Gipuzkoako Ahalduen Nagusi izan zenak eskainitako datuen arabera, San Sebastian Ospitale hau 1835ean suntsitua izan zen. Gorostidik ere baieztatu egiten du eta 1839an orube berean hilerria egin zela adierazten du⁸⁹. Dirudenez, ordea, funtzionatzen jarraitu zuen, 1846an Felix de Gorostidi ageri baita administrari

(87) *Atabaque* hitza eusk. *atabaka* edo *atabaska* delakoan gaude. Euskaltzaindiko *OROTARIKO EUSKAL HIZTEGLAN* honela irakurtzen dugu: “*Atabaka*, ‘caja, cesta o recipiente similar. 1. Urna de votación en que deciden los señeros si la marinería saldrá o no a pescar. 2. cepillo de la iglesia. *Atabakakoak*, el dinero del cepillo recogido para sufragios de los difuntos. (...) *Atabaca*, cestillo o cepillo donde se recoge la limosna. (...) *Atabaque*, caja o recipiente donde suele recogerse la limosna del Santísimo (...)”.

Tabaque hitzaz Corominasen eta Pascualen hiztegi etimologikoak, besteak beste, honela dakar: “*Tabaque* (...) vizc. *atabaka* ‘cepillo de la iglesia’, ‘urna de votación’ (...)”: COROMINAS, J.; PASCUAL, J.A., 1986, *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*.

(88) LEKUONA, op. cit. 314-315.

(89) GOROSTIDI, Angel, *¡Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia, Julio Urkixo funtsa, 232.

lanetan, garaiko herriko eskribaua: (...) *y administrador del sto Hospital de Guetaria por nombramiento del ayuntamiento segun acuerdo de 21-09-1844* (...). Artean, Getariako ospitaleak errentak zituen Alegiko *Iruleginea* base-
rrian; itxuraz ez zituzten jasotzen eta eskubideak ez galtzearen, adminis-
trariak Domingo Galarraga izendatzen du Tolosako epaitegian ospitalearen
interesak defendatzeko: (...) *los derechos de dicho pio establecimiento* (...) ⁹⁰.

4.2. Magdalena hospizioa

(...) *en la basilica de la hermita de Santa Maria Magdalena y su ospicio extramuros* (...) eta (...) *a este ospicio de la dicha basilica o hermita* (...) ⁹¹
irakurtzen dugu 1766an, lehen aipatutako dokumentu batean ⁹².

Erdi Aroan, umezurtzak jasotzeko etxeak sortu ziren. Garai hartan, izan ere, familia txiroetan ohikoa izaten zen haurren hilketa hazkuntza demo-
grafikoa neurtzeko. Jokabide hau, batik bat, neskeganakoa izaten zen eta
mendeetan iraun zuen. Jaioberri horiek hala nola ezkontzaz kanpo sortutako
haurrak bidegurutzetan hiltzen uzten ziren edota maizago monasterio, ermita
eta eliz ataritan, norbait ardura zedin. Egoera larri hau ⁹³ eragozteko edo neurri
gisa, herri gehienetan umezurtz-etxeak eraiki ziren ⁹⁴.

Sorreran, Erdi Aroan, bestelako zeregina izan arren, legendarra desagertu
ondoren eta erromesaldiak murriztuz joan zirenean, litekeena da Getariako
Madalena elizak ⁹⁵ denborarekin beste funtzioa betetzea. Horrela, gure lurral-

(90) GPAH. *Getariako eskribautza-notaritza publikoak*. 105. Felix de Gorostidi. 2/002232 Sor. Eta 2/003695 Sor.

(91) Iruñeko Gotzaindegiko Agiritegia. Villava. c/2214-11 zenb. 60. orria.

(92) Lehen irakurketan, San Sebastian ospitaleaz ala Madalenaz ari zen zalantzak izan ditugu. Alabaina, ez da ospitalea hitza ageri, *ospicio* baizik eta birritan, gainera. San Sebastian izena ere ez da aipatzen, Madalena besterik ez. Beraz, eta gure ustez, litekeena da San Sebastian ospitalea eta Madalena hospizioa herriarenak izanik patronatu eta maiordomo berak izatea.

(93) *Getariako Salbatore Donea Elizako Artxiboa*. 2004ko uztailean dokumentu guztiak Donostiako Elizbarrutiko Artxibo Historikora igorri ziren, garai horretan Getariako bikarioak, Aitor Emazabel Zamora jaunak, hartutako erabakiari esker. Berari zor diogu, bada, bikarioetxeko ganbaran zeuden dokumentu ezezagun hauek betirako galdu ez izana. Pertsonalki eskerrak eman behar dizkiot lan hau burutzeko dokumentuen inbentario osoa ere eskuzabaltasunez uzteagatik.

(94) *La enfermedad como causa de marginación en la Edad Media: El hospital medieval in* <http://www.mailxmail.com/curso/excelencia/enfermedadmedieval/capitulo4.htm>

(95) Elkanok bere testamentuan *eliza* hitza aipatzen du: (...) *Item, mando a la iglesia de la Magdalena* (...).

dean Madalena izenez iritsi zaizkigun ermita gehienak antzinean gisa hone-
tako egoitzak izan ziren⁹⁶.

Getariako Madalena ermitak ponte⁹⁷ ere bazuela aipatzeak erlijio- eta
gizarte-mailan garrantzi handia zuela pentsarazten digu. XV. mendearen ondo-
ren, Madalena umezurtz-etxearen eginkizun nagusia haurrak jaso, bataiatu eta
babestea izango zen, garai hartan jaioberri eta umezurtz asko uzten baitziren.

Garrantzi horren erakusle dugu, halaber, ermitak ponte⁹⁷ izateaz gai-
nera, bertako serorak elizaren orubean hilobiratzen zituztela jakitea, Erdi
Aroko usadioari jarraituz. Irispidean ditugun datuen arabera, XVIII. mendeko
Madalenako serorak ondoko hauek izan ziren: 1729an serora berria behar zen
eta Antonia de Amilibia Abendaño zarauztarra izendatu zuten⁹⁸. Urte batzuk
geroago, 1743an, Magdalena Malbazia. 1756an Isabel Irureta eta 1758an,
berriz, Maria Josefa Lazkano⁹⁹.

Juan Sebastian Elkanok –beste herriko ahaldunen antzera– bere azken-
nahian dukata utzi zuen, bere arimaren alde urteko meza Madalena elizan
emateko eta eginkizun horretarako bere anaia Domingo, herriko apaiza, izen-
datzen du. Testamentuetan uzten ziren diru eta aginduak, ordea, ez ziren beti
gauzatzen. Horrela, 1585ean Juan Lapastak, Iruñeko Gotzaindegiko bisita-
riak, Getariako kabildoari agintzen zion Mari San Juan de Vildain anderearen
alde Madalena ermitan mezak zuzen eman zitezen, bere testamentuan adierazi
bezala.

Madalenako eliza hiribilduko harresiz kanpo, *herriko plazan*¹⁰⁰ koka-
tua zegoen, harresien aurrez aurre eta Santa Kruz *humilladerotik* gertu: (...) *hallabase situada a la salida del pueblo, frente a sus murallas muy cerca de la ermita de Santa Cruz, ocupando el lugar en que hoy se encuentra el abrevadero y lavadero de la villa (...)*¹⁰¹.

(96) MUGICA, Serapio, 1918, *Geografía General del País Vasco-Navarro: Provincia de Guipúzcoa*, Barcelona: A. Martín, 400.

(97) GOROSTIDI, op. cit., 227.

(98) Iruñeko Gotzaindegiko Agiritegia. Villanueva –C/ 1789-nº 8. Almandoz –C/ 1850-
nº 12.

(99) Emeterio Sorazuk Getariako ermitei buruz egin duen lan argitaragabetik jasoa.

(100) *La ermita de la Magdalena estaba en la plaza de Guetaria* idazten du Soraluçek Joa-
quin Barroeta Aldamarrek eskainitako datuetan oinarrituz. FERNANDEZ DE NAVARRETE, Eustaquio;
SORALUCE, Nicolas, 1872, *Historia de Juan Sebastián Del Cano*, Vitoria: Impr. de los hijos de
Manteli, 336.

(101) GOROSTIDI, op. cit., 227. Cf. 10, Ikus Santa Kruz ermitaz egin dugun lana ere.

Bere egituraz, berriz, ezer gutxi dakigu, datuak eskasak baitira. Aditu batzuen aburuz¹⁰² hiru aldare zituen: erdikoan Madalena eta alboetan San Luis eta San Lazaro. Ondoan zegoen eraikinean gela batzuk zeuden eta bat bertako serorarentzat zen. Frantziskotarren sermoigilea Getariara etortzen zenean ere Madalenako ermitan hartzen zuen ostatu, berarentzat bereziki gela bat atondua baitzen.

Historian zehar izandako gorabeheren inguruan ere berri askorik ez dugu. Nolanahi den, eskueran ditugun datu apurren arabera badakigu 1639an Getariako kontxan izandako itsas gudaldian, Lope de Hoces-en armada suntsitua izan zela eta herria erabat kaltetua. Gertakari hauen ondoren, Getariako harresiak eta gotorlekuak berritzea proposatu zuen Antonio Gandolfok. Honek beste erabaki batzuen artean, Madalenako eliza herriaren defentsarako eraistea proposatu zuen. Gorostidik hala egin zela adierazten digu 1640. urteko irailaren 20an herriko agiritegian zegoen dokumentu batean oinarrituz. Jarraian, ordea, berreraikia izan zela esaten digu¹⁰³.

Ondoren, 1794an, frantses tropek Konbentzio gerran Getaria okupatu eta destakamendu militar bat bertan jarri zuten. Gertakari hauetan, Madalenako eliza frantziar militarrek guardia zainketako hartu eta bere erabilera erlijio-soa profanatu zuten. Ondorioz, elizaren egitura kaltetua eta hondatua gelditu zen. Hori dela eta, 1800ean herriak, Manuel Agote alkatea zela, behin betiko botatzea erabaki zuen eta bere lekuan aska estalia egin zen herritarrek gobada egin eta abereek ura edan zezaten. Bertan egon zen 1946. urtera arte, baina herriko sarrera egokitzeko eta zabaltzean galdu egin zen¹⁰⁴. Aska honen lekua herriko argazki zaharretan oraindik ikus daiteke eta hortik zein zen Erdi Arotik Madalena elizaren jatorrizko kokalekua ondorioztatzen dugu¹⁰⁵.

1800. urtean bota zuten arren, hiribilduko harresien barruan, Elkanotarren jaiotetxeko orubean berreraikitzen saiatu ziren. Honela diosku Gorostidik:

(102) Emeterio Sorazuk Getariako ermitei buruz egin duen lan argitaragabetik jasoa.

(103) GOROSTIDI, Angel, *¡Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia, Julio Urkixo funtsa, 228.

(104) AGUINAGA TELLERIA, Ignacio. Txostena. Koldo Mitxelena Liburutegia. Fondo Gordeak.

(105) Herriko sarrerako argazki batean, zehazki 1946an aska estalia non kokatua zegoen ikus daiteke. Argazki hau Antxon Aguirre Sorondoren *Getaria entre el cielo y el mar* liburuan, 138 orrian, aurki daiteke. Zarauztik ezkerrean zegoen eta, esan bezala, herriko sarrerako zabaltze lanak egin zirenean desagertu zen.

(...) intentose nuevamente reedificarla en los terrenos de la casa solar de Elcano, llegando a levantar las paredes, pero en este estado surgio la primera guerra civil carlista y desaparecieron en el bonbardeo de Diciembre de 1835 (...)¹⁰⁶.

Horretarako, Getariako herriak 1799ko ekainaren 16an Migel Joakin Lardizabal Amezqueta jaunari, Elkanotarren etxeko zoruaren jabe zenari, eskabidea luzatu zion baimena eman ziezaion. Honek oniritzia eman ondoren, Getariako herriak esker onez Lardizabal jauna 1800. urtean alkate izendatu zuen¹⁰⁷.

Hau guztia egiaztatzen eta are ondorio gehiago ere ateratzeko aukera eskaintzen duen testu argigarri bat dakargu¹⁰⁸:

(...) *Sobre la ereccion de la ermita de la Magdalena en el solar que fue casa de Elcano* (Es nota comunicada por el Excmo. Sr D. Joaquin de Barroeta Aldamar): Cuando el buen patricio D. Manuel de Agote promovio la idea de erigir a sus espensas una estatua a la memoria de Juan Sebastian de Elcano, el Ayuntamiento de la villa de Guetaria, en oficio de 16 de Junio de 1799 manifesto al Sr. D. Miguel de Lardizabal y Amezqueta, que deseaba demoler la ermita de su patrona Santa Maria Magdalena, sita en la plaza, que hacia años que estaba profanada, y edificar otra nueva en el mismo solar en que nacio Juan Sebastian de Elcano, propiedad de aquel caballero.

En respuesta del mismo Sr. Lardizabal en 30 de Junio, aceptando la idea, cedio aquel solar graciosamente para la realizacion de aquel proyecto, según se comprueba *de los documentos originales que existen en poder del Señor Aldamar*. La estatua se coloco en la plaza frente a la fuente en 1800, y aun se levantaron las paredes laterales de la proyectada ermita en el solar de Elcano; pero no se llevo a cubrir el edificio, y menos a consagrar para el culto. Estas mismas paredes fueron arrasadas durante la ultima guerra civil; y en el dia, aquel solar, sirve de transito publico por haberse ocupado la calle con un cuartel militar arrimado a la muralla de fortificacion. (...). [Azpimarrak gureak dira].

Madalena ermitak Getariako herritarren gogoan urteetan iraun zuen. Getariarentzat ahantzitako herriko zaindari maitea izan zen eta mendeetan, gainera.

(106) GOROSTIDI, op. cit., 228.

(107) LARDIZABAL, Ignacio, 1925, "De Elcano. Su Casa Solar", *Euskalerrriaren alde*, 10 eta 15 orriak.

(108) FERNANDEZ DE NAVARRETE, Eustaquio; SORALUCE, Nicolas, 1872, *Historia de Juan Sebastián Del Cano*, Vitoria: Impr. de los hijos de Manteli, 366 (Numero XXVIII).

4.3. *San Lazaro eta San Anton* legenardun-etxea

Getariako historian bada ospitale bat, legenardun-etxea izan zena (... *Estaba destinado a alberge de los enfermos de lepra, numerosos entonces en la provincia...*)¹⁰⁹ eta bi santuen izenak zeramatzana: *San Lazaro eta San Anton*¹¹⁰. Denborarekin bikoiztasun hau galdu egin zen eta San Lazaro deituraz besterik ez zen izendatzen.

Bere fundazioa oso zaharra zela badakigu eta Behe Erdi Aroaren garaian erromesaldiekin lot daiteke bere sorrera. Getariarrek testamentuetan ospitale hau ere beti gogoan izaten zuten eta Elkanok, adibidez, honela zioen hain zehatza den bere azken-nahian: (...) *Item, mando para los pobres del Señor San Lazaro un ducado (...)*¹¹¹; jada *San Lazaro* darabilela ere, eta ez *San Lazaro eta San Anton*, ikus daiteke.

Legenarra eta *San Anton* *sua* edo *infernuko* *sua* deitutakoak Erdi Aroko gaitz kroniko eta arruntak ziren. Ospitale honetan, hasieran Santiobideko erromesak jasotzen zituen, eta hemen legenak eta *suak* jotako gaixoak babesten ziren. Gaixoak bakartzearekin eta denborarekin gaitz hauek desagertzen joan ziren, Erdi Aroaren amaiera aldera. Getariako ospitale hau azkenerako eskale eta behartsuen aterpe bihurtu zen. Elkanok bere testamentuan ere (...) *para los pobres de San Lazaro (...)* aipatzen du.

Gipuzkoako lurraldean mota honetako egoitzak ugariak ziren, asko errenta gutxikoak eta euren sostengurako eta zaintzaileen mantenurako ere ez ziren iristen¹¹². Horrela, 1586an Martin Elkano batxilerrak zarauztarrak Probintziak eta gotzainak emandako izendapenez Gipuzkoako ospitaleei buruz espediente bat ireki zuen. Getariako San Lazaro eta San Anton ospitalea 1592ko martxoaren 15ean ikuskatu ondoren ez ixteko erabakia hartu zuen¹¹³.

(109) GOROSTIDI, op. cit., 230.

(110) GOROSTIDI, op. cit., 224. Egile honek Getariari eskainitako bilduman honela izendatzen du: *Hospital de San Lazaro y San Anton*. 1586an Martin Elkano batxilerrak ikuskapenaren ondotik egindako txostenean ere *Hospital de San Lazaro y San Anton* izendatzen du.

(111) Juan Sebastian Elkanoren testamentua. Indietako Artxibo Nagusia. Patronato, 38. N° 1. R^o1e (5).

(112) GOROSABEL, Pablo, 1899-1901, *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa...* (6 libk.), Tolosa: E. López, II, 246-247.

(113) AGG-GAO. Tolosa. JD IM 1/1/5. Getariako San Lazaro eta San Anton ospitalearen espedientea zehazki dokumentuko 5, 6 eta 7. orrialdeetan aipatzen da. Paperaren egoera txarragatik tamalez ez dugu oraingoz transkribatzerik izan, baina digitalizatuta jaso daugu.

Ondorengo urteetan, 1710ean Gipuzkoako Batzar Nagusiak ildo beretik beste hainbat egoitza ixtea erabaki zuen, baina ez, ordea, Getariako ospitale hau¹¹⁴.

Ospitale honen kokalekua zehaztea ez da erraza, egun ez baitugu eraiki-naren arrastorik. Nolanahi ere, ohikoa zen legenardunak eta legenardun-etxeak hiribilduetatik bereizi eta harresietatik kanpo kokatzea. Barroeta Aldamarrek Getariako honi buruz ondoko datu hauek eskaintzen dizkigu: (...) *San Lazaro era entonces una hospederia de pobres en Guetaria, situado en el sitio del baluarte de la muralla actual (...)*¹¹⁵. Angel Gorostidik ere argitaratu gabeko Getariari buruzko monografian honela dio: (...) *hallabase situado a espaldas del baluarte saliente superior de la villa en el paraje llamado "Vista Ona" (Vista buena)*¹¹⁶ *habiendo desaparecido sin que podamos haber precisado la fecha de ello aunque es de suponer fue en el incendio de 1º de Enero de 1836 (...)*¹¹⁷.

Aipamen hauek aintzat hartuz gero, San Lazaro eta San Anton ospitalea harresiaren ekialdean eta gotorlekuaren atzealdean kokatua egongo zen; beraz, hiribilduaren barnealdean, eta ez harresiz kanpo. Harresiaren gotorleku horretan, Elkanoren omenez monumentua altxa zen eta gaur egun herriko sarreran dago. *Bista-ona* –edo herriko ahoskeran *Pistona*– deritzana gaur monumentuaren atzealdea da, amildegiaren gainean kokatua eta Getariako portuari eta kontxari begira.

Ulertezina egiten da, halere, legenardun-etxe bat herri barnean egotea, eta ez ohikoa zenez herritik urrun eta bereizita. Hau ulertu nahian, Getariako hiribilduaren XIX. mendeko plano eta grabatu zaharrak aztertu ditugu, eta horrelako batean ikus daitekeenez *Pistonako (Bista Ona)* paraje horretan bazen lur eremu bat harri hormaz inguratuta zegoena, non barnean legenardun-etxea zitekeen eraikin bat nabaritzen den¹¹⁸. Inguru hau hiri barnean izanik ere isolatua zegoela dirudi, herriaren ekialdean, itsasoari begira eta amildegiaren ertzean¹¹⁹.

(114) GOROSABEL, op. cit., 248.

(115) FERNANDEZ DE NAVARRETE, Eustaquio; SORALUCE, Nicolas, 1872, *Historia de Juan Sebastián Del Cano*, Vitoria: Impr. de los hijos de Manteli, 336 (Nº XXI).

(116) Herritarrek *Pistona* hots egiten diogu, baina *Bista Ona* da jatorrizko toponimo zuzena.

(117) GOROSTIDI, Angel, *¡Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia, Julio Urkixo funtsa, 230.

(118) SORALUCE, op. cit., 181.

(119) Legenardun-etxea Getariako harresiaren barnealdeko ekialdean eta itsas amildegiaren gainean kokatzaren arrazoia, gure ustez, haizeen norabide nagusia mendebal aldetik ekialdera

San Anton mendiko elizari ere Elkanok bere azken-nahian dukata bat utzi zion. Eliza honek ermitau bat izaten zuen zaintzaile, eta ez dirudi legendun-etxe izan zenik edota bere inguruan *antoninoen* komunitate antolatua bat bizi izan zenik ere. Elizaren eremua eta ingurua haitzaren gailurrean egonik, izan ere, ez dirudi aukerakoa komunitate elkarte bat egokitzeko eta are gutxiago legendun-etxe bat eraikitzeko.

San Anton Getariako zaindariatako bat dugu eta bere oroimenean herriak handikiro ospatzen du bere eguna urtarrilaren 17an. San Anton abadearen irudiak kapa more bat darama sorbaldan eta *tau gurutze* kopto edo egipziarra bularrean itsatsia. Eremita izateaz gain bere jarraitzaileek Santiago bideko gaixoei laguntza eskaintzen zieten.

Eliza hau San Anton mendiko edo uharteko mendebaldean zegoen, ikaragarriko amildegiaren gailurrean eraikia; gaur faroa dago bere oinarrien gainean. Oraindik bere aurriak ageri dira eta zintzilikatua nabari da ekialderantz zuen pareta.

1809an frantsesen okupazioan profanatu ondoren¹²⁰, bolbora biltegi gisa erabilia izan zen eta herria uzterakoan Napoleonen soldaduek 1813an portu zaharreko San Pedro elizarekin batera lehertarazi egin zuten, erabat suntsitu arte. Ez zen geroztik berreraiki eta harri-hondarrak ondorengo urteetan beste eginkizun batzuetarako erabili ziren. Zoruaren harlandu zati bat, gaur dagoen faroaren oinarria egiteko baliatu zuten.

Gorostidik dioenez, eliza honek bost aldare zituen eta, gainera, margo zaharren arrastoak antzeman zituen. Indusketa egin ondoren, gizakien hezur-hondakinak ere azaldu zirela aipatzen du¹²¹.

Oraindik orain arkeologoez ere arakatu dute eta, agidanez, hainbat urtez egindako indusketek ez dute inongo emaitzarik eman.

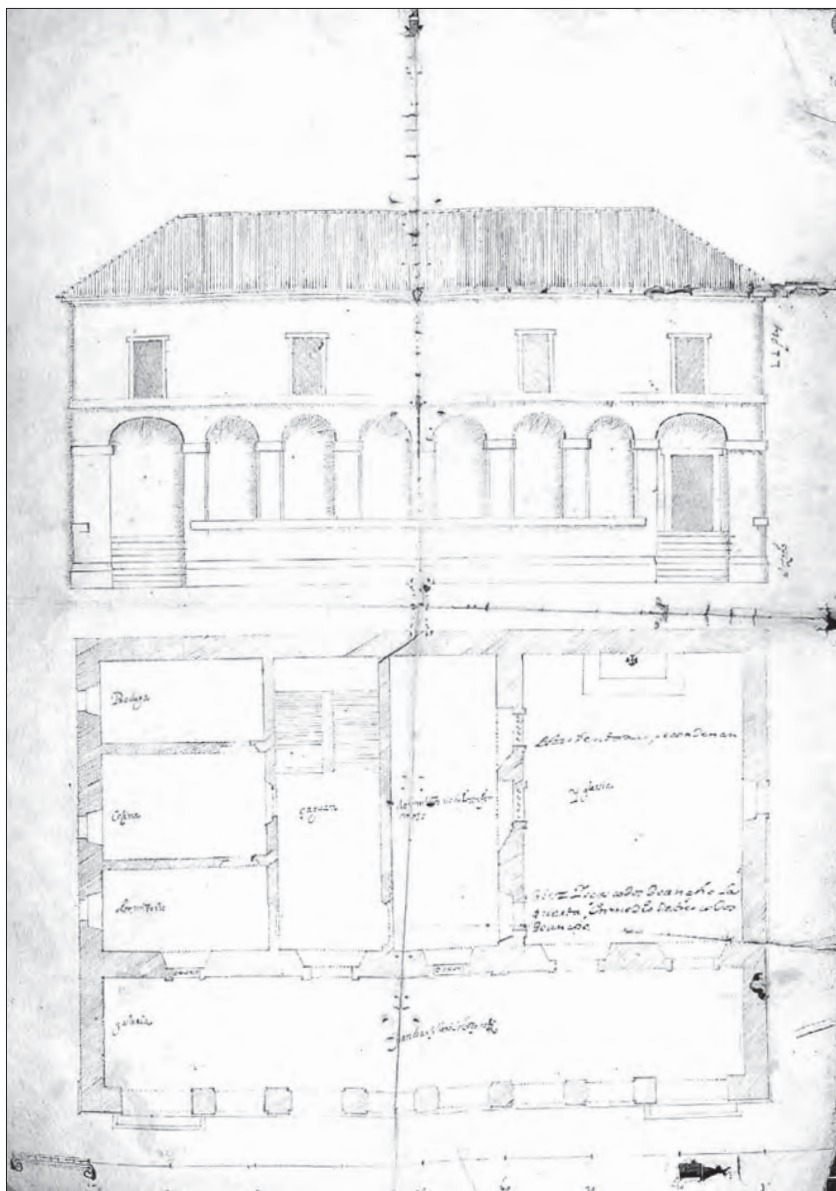
Beude lerro hauek Getariako historiaren oroimenerako.

...
izatean legoke; horrela, litekeena da izurrite eta kutsadura hiribildutik itsas aldera urruntzea. Getariako historian aditu eta ikerlari diren adiskideek onetsi dute egile honek gai honi buruz egindako hausnarketa. Hemendik eskerrak eman nahi dizkiet beste hainbat gogoeta egiten eta argibide emanen lagundu didatelako.

(120) Ele zahar batek dio bertako ermitau edo zaintzailea frantsesek gailurretik amildegira bizirik bota zutela. Gertakari larri hau, ordea, ez dugu inongo dokumentu edo idatzietan egiaz-tatzerik izan.

(121) GOROSTIDI, op. cit., 224.

Getariako San Sebastian Ospitalea. (GPAH. Oñati. 2/1754).

ERANSKINAK

1. Dokumentua

*Remate de la obra de cantería del Hospital de Sn Sebastian de esta villa. Bentura de Andonaegui 26 de Agosto de 1668*¹²².

*En la ermita de Sta Cruz de abajo que es en la plaza publica de esta villa de Guetaria a veinte y seis del mes de agosto de mil seiscientos y sesenta y ocho años por fee de mi el esso. Se juntaron los señores capitan y sargento mayor **D. Pedro de Zarauz y Aldamar** caballero de la orden de Santiago alcalde ordinario de esta villa y su jurisdiccion por su Majestad **Basilio Campos** y **Juan Bautista de Basurto** regidores de ella, el capitan **D. Pedro de Echave** caballero de la orden de Calatrava, el capitan **Martin de Mirubia**, **D. Judas de Basurto**, **Asencio de Basurto**, **Francisco de Esnal**, **Benito de Ganbo**, **Francisco de Guarnico**, **Pedro de Echave**, **Domingo de Argoain** y **Martin de Sagarzieta** vecinos de esta villa patronos del hospital de San Sebastian extramuros de ella y dijeron que antes de ahora habian comunicado y tratado diversas veces la forma que se habia de tomar para acabar la obra de cantería que esta comenzada en el dicho hospital y los pocos medios que ella tiene para ello siendo de la forma que esta comenzada y que asi habian deliberado se continuase en la dicha obra haciendole de manposteria menos las esquinas marcos de las ventanas y la cornisa de arriba que han de ser de piedra labrada y para que esto lleve efecto habian puest en almoneda publica por dos veces en dias feriados en este ultimo puesto la diha obra y asegurado el hacer remate hoy dho dia en la persona que hiciere mayor equidad al dho ospital y que se obligare a acabarla conforme a la traza que se le entregara por el mayordomo della según y debajo de las condiciones que se referiran y que son los siguientes.*

Primeramente que la persona en que se rematare la dha obra la aya de acabar conforme a la traza que se le entregara por el mayordomo del dho ospital firmada de Juan de Arzillero Solorzano de manposteria menos las esquinas y marcos de las ventanas y la cornisa de arriba que an de ser de piedra labrada dentro de dos años de la fecha de este remate y entregarla acabada en perfeccion y no lo aciendo y acavado dentro del dho termino el regimiento a a sazón ubiere en la dha villa la pueda hacer acavar a costa del que tomare la dha obra y de sus fiadores.

Item. Que ayan de correr todos los acarreos de piedra cal arena y todo lo demas necesario para la dha obra a cuenta de la persona en que se rematare y a su costa sin que el dho regimiento ni el maiordomo de dho ospital tengan obligacion de cuidar ni entregar ninguna cosa de ello sino el acarreto de la piedra labrada que a de ser por cuenta de dho ospital y su mayordomo.

Item. Que la persona en que se rematare aya de dar fiadores abonados y a satisfacion del dho regimiento dentro de quince dias despues que se le hiciera remate.

(122) GPAH. (Oñati), 2/1754. 22.

Item. El dho regimiento en nombre del dho ospital ofrece y se obliga a dar a la persona en que se rematare dha obra el dia que diere las fianzas para comenzarla dos mil reales de vellon y ademas quinientos reales de dha moneda en cada un año hasta y en tanto se acave de pagar la cantidad que montare y se examinare dha obra aciendo la primera paga de dhos quinientos reales para el dia de Ntra Sra de septiembre del año que viene de mil seiscientos y sesenta y nueve y las demas sucesivamente por los mismos dias de cada año.

Y habiendo leído y dado a entender por mi el essno. Todas las dichas condiciones los dichos Sres Alcalde y regidores hicieron encender un cabo de vela y dijeron que como tales patronos deldicho ospital ponian y pusieron en remate y publica almoneda la dicha obra según y debajo de las condiciones que de suyo van expresadas para hacer el dicho remate a la persona que mas conveniencia y equidad hiciera al dicho ospital aperciendo que arian el remate en la dicha candela. Y luego parecio ante los dichos Sres alcalde regidores y demas testigos Bentura de Andonaegui maestro cantero vecino de la villa de Motrico residente en la tierra de Arrona y dijo y ofrecio que debajo de las dichas condiciones y conforme a la traza que se le entregare por el dicho maiordomo hara la dha obra y acabada en toda la forma la entregara dentro de los dichos dos años a examen de dos personas que se an de nombrar la una el dho regimiento y la otra el dho Ventura y que sacara y quitara del eamen que hicieron los dhos nombrados y le descontara al dho ospital de diez y ocho ducados uno= Y los dhos Sres. Alcalde y regidores admitiendo la diha puja y obligacion en cuanto habia lugar de derecho mandaron poner segunda candela y en ella ofrecieron de hacer el remate. Y durante su incendio parecio el dho Bentura Andonaegui y ofrecio acabar la dha obra debajo de las dhas condiciones y que sacaria de toda la cantidad que ella montare en el examen que se hiciera por los dhos nombrados de quince ducados uno y aunque estuvo encendida la dha candela bbuen rato no hubo otro que hiziera ningun ofrecimiento y habiendose acabado de quemar la dha candela quedo rematada la dha obra en el dho Bentura de Andonaegui debajo de las dhas condiciones y baja y ofrecimiento que hizo de sacar de la cantidad que se examinare y montare la dha obra de quince ducados uno= Y yo el essno. En presencia de los dihos señores alcalde regidores y testigos notifique el dho remate al dho Bentura de Andonaegui el cual dijo que aceptaba el dho remate con las condiciones que en el estan declaradas y hara la dha baja y descuento según y en la forma que se declara en su ofrecimiento y para ello y su cumplimiento dentro de quince dias primero siguientes de la fecha de esta escritura dara fianzas abonadas a satisfacion de los dhos señores del regimiento con apercibimiento que no dando dentro del dho termino le puedan obligar a ello por todo rigor de justicia hacerle pagar todas las costas y daño que de no dar las dhas fianzas se le recrecieren al dho ospital y a la firmeza de esta escritura se obligo con su persona y vienes avidos y por aver y dio poder a los jueces y justicias que de su causa deban conozzer para que le apremien como por sentencia passada en cosa juzgada renuncio su propio fuero jurisdiccion y domicilio y demas...favor con la general...siendo testigos los dhos Don Isidro de Bassurto Pedro de Echave y Domingo de Argoín vecinos de esta dha villa y... otorgantes a quienes doy fee conozco firmaron lod dhos sres. Alcalde y regidores

y porque el dho Bentura dixo no savia excrivir a su ruego un testigo= emendado de los dhos=

Don Pedro de Carauz
Y Aldamar

Basilio de campos
Juan Bapta de Bassurto

Ante my
Ygnacio de embil

2. Dokumentua

*Fianza de obras de cantería Fco de Urain a Bentura de Andonaegui. 1 de Diciembre de 1668*¹²³.

*En la villa de Guetaria aprimero dia del mes de diciembre de mil seicientos y sessenta y ocho años ante el srDon Pedro de Zarauz y Aldamar cavallero de la orden de Santiago alcalde hordinario de esta dha villa y su jurisdiccion por su Magd...por testimonio de mi el escribano parecio Bentura de Andonaegui Mro cantero de la villa de Motrico residente en la tierra de Arrona y dixo que ael se le avia rematado la obra de cantería del ospital de San Sebastian extramuros desta dcha villa de Guetaria en remate publicos por el... Alcade y Basilio de Campos y Juan Bautista de Basurto regidores de esta dcha villa Patronos del dho ospital como constava y parecia del dho remate que passo por testimonio del presente escr^o a los veinte y seis dias del mes de Agosto deste presente año a que se remitia y que ahorade la condiciopuesta y asentada en el dho remate el dho Bentura de Andonaegui queria dar fiancas según esta obligado y poniendolo en el ex...el dho Bentura de Andonaegui dio por tal fiador y principal cumplidor a francisco de Urain vz^o dela dha tierra de Arrona que estava presente el qual haviendo comprehendido el dho remate y las condiciones y obligaciones en el puestos dixo que aciendo de casso ageno suyo propio se constituya y contituye por tal fiador del dho Bentura de Andonaegui a una con el y cada uno dellos por si renunciando como renuncian las leyes..... (latinezko esaldi juridikoa) la division y excursion de vienes y todas las demas leyes fueros y derechos de la mancomunidad y fianca como en ellas y encada una dellas dice y contiene se obliga con su persona y vienes muebles y raices havidos y por aver que en la conformidad y devajo de las condiciones del dho remate el dho Bentura de Andonaegui acabara la dha obra de cantería y manpostería del dho ospital de esta dha villa expresada en el dho remate dentro del termino en que se obligo y conforme a la traca que por los dhos sres Alcalde regidores y Mayordomo se le entregaron y a examen de oficiales nombrados por ambas las dhas partes la entregara y de lo que examinaren y montare la dha obra **descalfara y arabueno** al dho ospital de quince... y casso que el dho bentura no acavare la dha obra dentro del termino susso referido este otorgante lo ara a su propia costa y no lo aciendo asi los Alcalde y regidores que a la sacon fueren en esta dha villa cada uno en su tiempo puedan hacer la dha obra a costa de este otorgante y obligarle a la paga de todas las costas daños y menos-*

(123) GPAH. (Oñati). 2/1754. 43.

*cavos que de no acavar la dha obra se le recrecieren al dho ospital cumpliendo los dhos sres Alcalde regidores y mayordomo el pagar al dho bentura de Andonaegui la cantidad que monntare la dha obra según y en la conformidad que se le ofrecio en dho remate a cuyo cumplimiento oblig... persona y vienes muebles y raices havidos y por aver y dio poder a los jueces y justicias de su Magd de qualesquier partes que sean para que dello le apremien como si fuese sentencia difinitiva de juez competente passada en cossa juzgada renuncio... profuero jurisdicción (latinezko esaldi juridikoa) con todas las demas de su... Y lo otorgo asi siendo testigos Don **Domingo de Herquicia** clerigo presvitero beneficiado de la parroquial de San Salvador de esta dcha villa y **Sebastian de Aguirre** y **Ygnacio de Belderrain** estantes en ella y porque el dho francisco de Urain a quien yo el esc^o. Doy fe e conozco dixo no savia escribir... un testigo.*

Domingo de Herquicia

ante my Ygnacio de embil

Aprovacion y abono dees^a

Alcalde esta fianca

En la dha villa dho dia mes y año ante mi el dho esc^o. El dho Alcalde haviendo visto la dha fianca dixo que... la abonava y aprovava y la dava por buena y para todo lo en ella y en dho remate contenido y a ello ynterponiasu autoridad y decreto judicial y lo firmo siendo testigos los dhos Don Domingo de herquicia beneficiado de la parroquial de esta dha villa y sebastian de Aguirre y Ygnacio de Velderrain estantes en ella.

Don Pedro de Çarauz

Y Aldamar

Ante my

Ygnacio de embil

3. Dokumentua

Bentura de Andonaegui Maestro cantero¹²⁴... 1 de Diciembre de 1668. ...

En la villa de Guetaria a primer dia del mes de diziembre de mil seicientos y sessenta y ocho años ante mi el essno y testigos parecieron de la una... El Capitan y Sargento mayor Dn. Pedro de Zarauz y Aldamar Cavallero de la orden de Santiago Alcalde hordinario de esta dicha Villa. Basilio de Campos y Juan Bautista de Basurto regidores de ella y de otra Bentura de Andonaegui Maestro cantero... de la villa de Motrico y dixerón que al dicho Bentura seleabia rematado en publico remate la obra de canteria y manposteria del ospital de Sn. Sebastian extramuros deesta villa como constan y parecia del dicho remate que passo por testimonio de mi el essno a los veinte y seis de agosto deste presente año a que se referian y que en cumplimiento de una condizion del dho remate de dar fiancas abonadas las abia dado el dho Bentura de Andonaegui con aprovacion del dicho alcalde Dn. Pedro de Zarauz Aldamar y fecha desta escritura ante mi el presente essno. La qual dha fianca haviendo leydo y dado a entender su conten... a los dhos Basilio de Campos e Juan Bautista de Basurto

(124) GPAH. (Oñati), 2/1754. 44.

rejidores dixeron que por lo que a ellos toca la dan por bastante y buena para que al dho Bentura se le de la dha obra y que **comience en ella desde el mes de enero del año primero venidero de mil seiscientos y sessenta y nueve preveniendo los materiales nezessarios y no lo aciendo asi y acavando dentro de los dhos dos años pueda el ref...** que ala sacon hubiere suspender la paga de los quinientos reales de vellon que se le consignaron cada año en el dicho remate asta y entanto que la acave conforme esta obligado sin exceder de la traza que para en mi poder firmada de Juan de Arzillero Solorzano y que me la entrego para hacer registro della el Capitan Martin de Mirubia Mayordomo del dicho ospital y conforme a ella a de ser obligadoel dcho Bentura de Andonaegui aacabar la dha obra de canteria e manposteria a satisfacion de los examinadores que por el dicho conzejo... nombrados al tiempo que quiera hacer entrega de dha obra y con las dichas condiciones y demas expresadas en dho remate seobligo con ssu persona y vienes avidos y por aver y obligo al dho Franco de Urain su fiador a cumplir todas las condiciones que en dicho remate y esta escritura se expresan y aquella acavara conforme a la dha traca y sin exceder della dentro de los dhos dos años que corren del dho remate sin otro termino ni placo alguno y no lo aziendo asi el dho conzejo y regimiento que al tiempo hubiere la que da hacer acavar a costa del dho Bentura y su fiador según consta del dho remate y de la mesma manera se pueda hacer de nuevo acosta del dho Bentura y su fiador no estando a satisfacion delos examinadores que se nombraren- Y asi mismo se obligo el dho Bentura a que..... de lo que montare ladha obra enel examen que della se hiziere de quinze ducados... respeto en la... que no llegare aquinçe – Y los dhos Alcalde y regidores aceptando y dando por buenas la fianza y obligacion echa por el dho Bentura dixeron que se obligan y obligan al regimiento(?) que les subcedan... quedaran y pagaran de los vienes del dho Ospital ademas de los dos mil reales de vellon que oy dho dia lean librado en el mayordomo del ospital quinientos reales de vellon cada año primera paga eldia de...de setiembre delaño primero venidero de mil seiscientos y sessenta y nueve y la demas cantidad por los dhos dias de cada un año asta el entero ...de la dha obra y al cumplimiento de esta escritura declaraciones y... que en ella van expresadas cada una de las dichas partes por lo que....obligaron los dhos ...alcalde y regidoreslos propios y rentas del dho ospital y el dho Bentura su persona y vienes avidos y por aver y... poder cumplido a los jueces y jus..... que de su causa deban conozcer a quienes se sometieron para que les agan cumplir como si fuese..... passada en cossa juzgada renunciaron todas y qualesquier leyes de su favor y la general en forma Y el dho Bentura su propio fuero jurisdiccion y domicilio. Y a filo otorgaron siendo testigos Don Domingo de Herquicia clerigo presvitero beneficiado de la parroquia de San Salvador de esta dha villa de Guetaria y Sevastian de Aguirre y Ygnacio de Belderrain estantes en ella – Y lo firmaron los dihos sres Alcalde y regidores y por el dho Ventura que dixo no savia a ruego un testigo y doy fee conozco atodos los dhos otorgantes.

Don Pedro de Çarauz yAldamar

Don Domingo de Herquicia

Basilio de Campos

Juan Bapta de Bassurto

Ante my

Fco de Embil